

erdélyi
report

H E T I H Í R M A G A Z I N
XIII. ÉVF. 22. (526.) SZÁM – 2014. JÚNIUS 13.

Felrázza Romániát
az ECRI-jelentés? **AKTUÁLIS**

Boka László bölcseész,
OSZK **||** **PORTRÉ**

Müller Péter Sziámi
énekes, költő **||** **INTERJÚ**

Temesvári Színházi Találkozó

TESZTelték a múltat

Kolozsvári Állami Magyar Színház

Június 13-án, péntek este 7 órakor

A.P. Csehov: Ványa bácsi

stúdióelőadás a nagyszínpadon

Rendező: Andrei Șerban

Román nyelvű feliratozással.

Június 14-én, szombat este 8 órakor

Bohumil Hrabal: Őfelsége pincére voltam

nagytermi előadás

Rendező: Michal Dočekal

Román nyelvű feliratozással.

12+

Június 15-én, vasárnap este 7 órakor

zenés rémtörténet

Stephen Sondheim – Hugh Wheeler

Sweeney Todd. A Fleet Street démoni borbélyja

nagytermi előadás

Rendező: Dragoș Galgoțiu

A Kolozsvári Magyar Opera zenekarát

Incze G. Katalin vezényli

Román és angol nyelvű feliratozással játszott előadás.

15+

Június 16-án, hétfő du. 6 órakor

Ragyog a mindenség

nagytermi koncert

A Kaláka együttes koncertje gyerekeknek

A Kaláka együttes tagjai: Becze Gábor, Gryllus Dániel,

Gryllus Vilmos, Radványi Balázs

www.biletmaster.ro

tartalom

HETI MÉRLEG

4–7 A hét hírei, Müzli, Hír plusz komment
Szűcs László: Vivát PP, vivát DD!

AKTUÁLIS

8–9 Cseke Péter Tamás: Felrázza az
ECRI jelentés Romániát? – Markó Attila
és Asztalos Csaba az Európa Tanács
rasszizmus és intolerancia ellenes jelentéséről

INTERJÚ

10–11 Kustán Magyar Attila: Szekuláris
válaszok az egyházi intoleranciára
– Toma Pătrașcu, a Romániai Szekuláris-
Humanista Egyesület elnöke

PORTRÉ

12–14 Simon Judit: A Pece-partról
az OSZK-ba – Dr. Boka László
irodalomtörténész, az Országos Széchényi
Könyvtár szakmai igazgatója

THALIA

15–17 Simon Judit: TESZTelték a múltat
– Temesvári Eurorégiós Színházi Találkozó

INTERJÚ

18–20 Tasnádi-Sáhy Péter: Nem kell új
nyelvet találni – Müller Péter Sziámi költő,
énekes, dalszerző, filmrendező, színész

HISTÓRIA

21–23 Szilágyi Aladár: „Elpusztulnak
a magyarok maguktól is” (1.) –
Kalmár János kandidátus, történész

JELENSÉG

24–25 Parászka Boróka: Rozsdamentes
márvány – Ai Weiwei kiállítás a berlini
Martin Gropius Bauban

INTERJÚ

26–27 Kustán Magyar Attila: A természet
művészete – Péter Alpár képzőművész

JELENSÉG

28–29 Prezsmer Boglárka: Színházi
függetlenek Marokkóban – az Osonó
Színházműhely afrikai fesztiváltornéjáról

TÉKA

30 Parászka Boróka: A Sacher-torta
keserű íze – Végel László *Neoplanta* című
regényéről

CÍMLAPFOTÓ: BIRÓ MÁRTON (A STÚDIÓ K EURÓPA,
EURÓPA CÍMŰ ELŐADÁSA A TEMESVÁRI EURORÉGIÓS
SZÍNHÁZI FESZTIVÁLON)

ERDÉLYI RIPIORT –
KÖZÉLETI ÉS KULTURÁLIS HETILAP
XIII. ÉVF. 22. (526.) SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: SZÜCS LÁSZLÓ

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: MARKÓ BÉLA
(ELNÖK), TIBORI SZABÓ ZOLTÁN,
GÁLFALVI ZSOLT, VISKY ANDRÁS,
JAKOBOVITS MIKLÓS (1936-2012)

ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: STANIK ISTVÁN

KINDE ANNAMÁRIA (1956-2014)

SZERKESZTŐK: CSEKE PÉTER TAMÁS,
KUSTÁN MAGYARI ATTILA,
PARÁSZKA BORÓKA, SIMON JUDIT,
SZILÁGYI ALADÁR, TASNÁDI-SÁHY PÉTER

MŰSZAKI SZERKESZTŐK:

BÁLINT ALÍZ, BENKŐ J. ZOLTÁN
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: FODOR JUDIT

ÁLLANDÓ MUNKATÁRSÁK:

GÁL MÁRIA, HORVÁTH ANDOR, KÖRÖSSI
P. JÓZSEF, SIKE LAJOS, SZÉKEDI FERENC,
SZÉKELY ERVIN, ZSEHRÁNSZKY ISTVÁN,
VARGA MELINDA, TAMÁS PÁL
DESIGN: MIHÁLY LÁSZLÓ

A KÓS KÁROLY AKADÉMIA ALAPÍTVÁNY
MEGBÍZÁSÁBÓL KIADJA

A RIPIORT KIADÓ KFT., NAGYVÁRAD.

FELELŐS KIADÓ: SIMON JUDIT

ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ: BÉRES ATTILA

ADMINISZTRÁCIÓ: POZMAN ERIKA,
DUNSOARA BRIGITTA

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:

410161 NAGYVÁRAD (ORADEA),
MAGNOLIEI U. 29.

TELEFON/FAX: +40/259/419-924

E-MAIL: RIPIORTKIADO@GMAIL.COM

ELŐFIZETÉSI DÍJSZABÁSAINK: 3 HÓNAPRA
30 LEJ, 6 HÓNAPRA 50 LEJ, EGY ÉVRE 90 LEJ.

MAGYARORSZÁGI ELŐFIZETÉSI DÍJAK:
3 HÓNAPRA 5.000 FORINT, 6 HÓNAPRA
8.500 FORINT, EGY ÉVRE 15.000 FORINT.

BANKSZÁMLASZÁM:

RON: BANCA TRANSILVANIA ORADEA

RO57 BTRL 0050 1202 5360 21XX;

HUF: BANCA TRANSILVANIA ORADEA

RO30 BTRL 0051 2202 5360 21XX –

SWIFT: BTRLRO22.

KÉSZÜLT A NAGYVÁRAD

EUROPRINT NYOMDÁBAN.

FELELŐS VEZETŐ: DERZSI ÁKOS

ISSN 1583-3402

röviden

■ **Nem lát etnikai diszkriminációt Romániában**
Klaus Johannis, a Nemzeti Liberális Párt ügyvivő elnöke. Nagyszeben polgármestere a román köztvében arról beszélt: nem hiszi, hogy karrierjét befolyásolta, hogy a német kisebbség tagja. „Nem hiszek az etnikai meghatározottságban, hogy valaki jobb attól, ha román, német, zsidó, olasz vagy amit akarnak. Egy ember a teljesítménye alapján ér oda, ahova él. Az etnikai tényező jelentéktelen, nem hiszem, hogy befolyásolja a karriert” – mondta Johannis, aki az Adevărul napilapnak nyilatkozva kijelentette: nem híve a magyarok által követelt autonómiának.

■ **Fel sem merül Mugur**
Isărescu leváltása a Román Nemzeti Bank (BNR) éléről az igazgatótanács újra választásakor. A BNR kilenctagú vezető testületének öt éves mandátuma szeptemberben jár le. A képviselőház és a szenátus együttes ülésén dönt az új igazgatótanács összetételéről. Az igazgatótanácsban az RMDSZ-t Nagy Ágnes képviseli, aki szintén mandátuma megújítására számíthat. Mugur Isărescu 1990 szeptembere óta áll a jegybank élén. A 65 éves közgazdász a leghosszabb ideje posztján maradó magas rangú állami tisztségviselő Romániában a rendszerváltás óta.

■ **Évente egy fizetetlen szabadnap jár ezentúl a szülőknek**, hogy orvoshoz vigyék a gyereküket. Az erről szóló törvénytervezetet a képviselőház elfogadta. Az egy- és a kétgyerekes szülők évente egy szabadnapot kérhetnek a munkaadójuktól, hogy orvosi kivizsgálásra vigyék a gyereket, a három, vagy annál több gyerekes szülők két szabadnapot kérhetnek.

Késésben a kinevezések

Nagy András volt szászrégeni polgármester Maros megyei prefektusi kinevezésére még nem bólintott rá a Szociáldemokrata Párt (PSD) – közölte Borbély László. Az RMDSZ politikai alelnöke elmondta: az RMDSZ kitart a magyar prefektus kinevezése mellett, és folytatják a tárgyalásokat a koalícióban. A Maros megyei prefektuson kívül csak a Bihar megyei alprefektust nem nevezték még ki. Néhány napja elfoglalhatta hivatalát Petres Sándor Hargita megyei és Szilágyi Róbert Szilágy megyei alprefektus is. „Biharban is van jelöltünk, de még le kell tennie a köztisztviselői vizsgát” – magyarázta a késést Borbély László, hozzátéve: az RMDSZ a következő hetekben az állami érdekeltségű nagyvállalatok vezetésébe is küldhet majd tisztségviselőket. A legutóbbi koalíciós egyeztetésen az RMDSZ sérelmezte Bogdan Diaconu PSD-s képviselő magatartását. A politikus újabb magyarellenos törvénytervezettel állt a nyilvánosság elé. „A koalíciós partnernek elmondtuk, ezt többé nem tolerálhatjuk. Megígérték, beszélnek Diaconu fejével” – nyilatkozta a maszol.ro portálnak Borbély László.

Vákár lett a kolozsi tanácselnök

Az RMDSZ által jelölt Vákár István (fotó) veszi át ideiglenesen a korrupció gyanúja miatt letartóztatott Horea Uioreanu Kolozs megyei tanácselnök teendőit. Kolozs Megye Tanácsának rendkívüli ülésén Vákár István alelnök 25 szavazatot kapott, míg a testület másik alelnökére, a Szociáldemokrata Párt (PSD) által jelölt Ioan Oleleura heten szavaztak. Vákár megbízása azért volt sürgős, mert

Uioreanu letartóztatása óta senkinek nem volt aláírási joga, biztosítani kell az intézmény működőképességét. Az ideiglenes elnök úgy vélekedett, képviselő kollégái jobban tartanak az országos szinten, kormányon levő PSD-től, mint „a magyaroktól”. Az ideiglenes megbízás eltarthat az időközi választásig is, de az önkormányzati testület bármikor vissza is vonhatja. Horea Uioreanu egyelőre csak felfüggesztették a tisztségéből. A prefektusnak akkor kell megüresedetté nyilvánítania az elnöki széket, ha Uioreanu lemond a tisztségéről, több mint hatvan napig nem tudja betölteni azt, vagy ügyében jogerős ítélet születik. A megüresedés megállapítása után hat hónapon belül kell időközi választást tartani.

Elbukott a Verespatak-törvény

Elutasította a képviselőház az úgynevezett Verespatak-törvényt, így a jogszabály végelegesen megbukott a parlamentben. Az RMDSZ képviselői testületileg a tervezet ellen szavaztak. A törvény kidolgozására tavaly ősszel különbizottság alakult a parlamentben az akkor kormányzó Szociál-Liberális Szövetség (USL) kezdeményezésére. Mivel a liberálisok is el-leneztek, a parlamenti testületet is elutasító jelentést fogadott el a tervezetről. Utóbb a jogszabályt a szenátus is elutasította, ha azonban a képviselőház – döntő házként – megszavazza, érvénybe lépett volna.

A törvény elfogadását elleneztek a civil szervezetek, mert közhasznúvá és kiemelt

műzli

Levictorozták Orbánt

A görög sajtó is beszámolt arról, hogy Orbán Viktor Athénban találkozott Antonisz Szamarasz görög kormányfővel, ám több orgánus is összekeverte a magyar miniszterelnököt román kollégájával, Victor Pontával. Orbán Viktor a Puskás-nap alkalmából utazott Athénba. „Victor Ponta látogatása része a Puskás Ferenc egykori Panathinaikosz-edzőt méltató eseménysorozatnak” – fogalmazott az egyik napilap. Több weboldal is Victor Pontaként emlegeti Orbán Viktort.

Bezzeg Puskást nem keverték össze mondjuk Hagival.

fontosságú nemzetérdekké nyilvánítaná a Rosia Montana Gold Corporation (RMGC) verespataki aranybányaprojektjét. Mentésitné a céget számos hatályos törvény betartása alól, amelyek a környezet, a természet és a műemlékek védelmét, a pénzügyi felelősségvállalást, a független igazságszolgáltatást és a magántulajdonhoz való jogot biztosítják és szabályozzák. A bányavállalat kilakoltathatná a verespataki lakosokat, ingatlanjaikat pedig kisajátíthatná – figyelmeztettek a zöld szervezetek. Mindez most lekerült a napirendről.

Jobboldali fúzió névvitával

A liberális párt politikusainak többsége egyetért a Nemzeti Liberális Párt (PNL) és a Demokrata-Liberális Párt (PDL) egyesülésével annak érdekében, hogy erős jobboldali párt jöjjön létre – jelentette ki Crin Antonescu, a PNL leköszönt elnöke. Előzőleg a PDL elnöksége egyhangúlag döntött arról, hogy a novemberi államfőválasztásig fuzionálnak a PNL-vel. A két párt tárgyalásán vita bontakozott ki az új alakulat nevééről, a PNL és a PDL ugyanis egyaránt ragaszkodik nevéhez. Antonescu – aki közben a pártelnökség mellett az államfőjelöltségről is lemondott – hozzátette: a fúziót nem Traian Băsescu államfő koordinálja, sőt az egyenesen kegyelemdőfés az elnök számára.

Kevésbé optimista Mircea Ionescu Quintus, a PNL tiszteletbeli elnöke úgy vélekedett: a fúzió nem valósul meg, mivel a PDL „nem hagyja magát lenyelni.”

Vasile Blaga PDL-elnök azt mondta: várják, hogy a PNL nevezze meg új államfőjelöltjét, ezt követően közvélemény-kutatást rendeznek. Klaus Johannis hajlandó az államfői tisztségért is harcra szállni, amennyiben erre felkérlik.

Bíznak a románok a hadseregben

Jelentősen megnőtt Romániában a térségben zajló fegyveres konfliktusok miatti aggodalom, miközben a katonai intézményekben bíznak a leginkább az emberek. Az INSCOP közvélemény-kutató intézet felmérése szerint a legtöbben az árak emelkedésétől tartanak, bár arányuk tavaly óta 25 százalékra csökkent. Ennél is nagyobb mértékben, 23 százalékra esett vissza a munkanélküliségtől, illetve 16 százalékra a jövedelem csökkenésétől való félelem. Ugyanakkor a tavalyi 1,4 százalékról csaknem 10 százalékra ugrott azok aránya, akik attól tartanak, hogy Románia háborúba keveredik. Az állami intézmények közül a hadseregnek van a legmagasabb bizalmi indexe, amely az utóbbi évben 66 százalékra nőtt. A bizalmi rangsorban a csendőrség, illetve a Román Hírszerző Szolgálat következik 58, illetve 48 százalékkal.

A társadalmi szervezetek közül az egyházban bíznak a legtöbben (63 százalék). A sajtó és a civil szféra a középmezőnyben helyezkednek el, a románok pedig a szakszervezetekben (22 százalék) és a bankokban (14 százalék) bíznak a legkevésbé. A nemzetközi intézmények közül a NATO-ba vetett bizalom a legmagasabb (50 százalék), előkelő helyet foglal el az Európai Unió is (48 százalék), míg a sereghajtó a Nemzetközi Valutaalap.

Nem tesz keresztbe az RMDSZ

Nem akadályozta meg az RMDSZ, hogy a Nemzeti Liberális Párt (PNL) EP-képviselői testületileg beüljenek az Európai Néppárt frakciójába. A szövetség a PNL EPP-tagfelvételi kérelmét sem fogja ellenezni. Winkler Gyula EP-képviselő

hír+komment

Pénzes borítékokat rejtett el Kolozsvár különböző pontjain egy rejtélyes adakozó. A borítékban 50 vagy 100 lej található, használati utasítással együtt. Megtalálójá megőrizheti az összeg felét, ha a másikat rászorultaknak ajándékozza. „Mosolyt akarok csalni az emberek arcára egy egyszerű módszerrel és kis összegekkel” – mondta a névtelenségét megőrizni kívánó polgár. A pénzt egy Facebook-oldalra kipoztolt fotók alapján lehetett megtalálni, a közösségi oldalra felkerülnek azoknak a fotói is, akik megtalálták a pénzt. A jótékonykodó polgár a kezdeményezés ötletét egy San Francisco-i ingatlanpiaci üzletembertől kapta, aki így fordította vissza közösségének megszerzett vagyona egy részét.

Nem könnyű eldönteni, hogy akkor ez gesztus vagy próbatétel?

elmondta: már korábban tudomása volt arról, hogy a PNL frissen mandátumhoz jutott képviselői az Európai és Liberális Demokraták Szövetségének frakciójából át szeretnének ülni a néppártiakhoz. Egyéni döntés alapján ugyanis csatlakozhatnak a frakcióhoz azok a képviselők, akik nem EPP-tagpárt listáján jutottak mandátumhoz, hacsak az adott országból származó néppárti – köztük RMDSZ-es – képviselők ezt meg nem vétőzzák. Az EPP politikai közgyűlésén szóba került a liberálisok kérelme is. „A közgyűlésen szóvá tettem, hogy a frakcióhoz való csatlakozásról kötelező a konzultáció a tagpártokkal. Arra kértem az EPP vezetőséget: hadd legyen ez a konzultáció történjen meg Bukarestben is, az RMDSZ és a PNL között” – tájékoztatott Winkler.

Mint mondta, „valamilyen szinten” ez a tárgyalás elindult, így az RMDSZ nem vétőzte meg a liberálisok átülését.

„Ha a PNL kongresszusán úgy dönt, hogy csatlakozik az EPP-hez, a tagfelvételi kérelmének elbírálása szeptemberig is eltarthat” – tette hozzá. Winkler elmondta, a kérelem elbírálásakor a tagpártoknak az EPP szabályzata szerint nincs vétőjoguk, viszont a szokásjog szerint megakadályozhatják a tagfelvételt. Nem kívánta megelőlegezni az RMDSZ álláspontját. „Erről később döntenek a szövetség vezető testületei” – tette hozzá. Emlékeztetett arra, hogy az RMDSZ korábban közösen kormányzott a PNL-vel és kiváló volt az együttműködésük, ám a viszony látványosan romlott, miután Crin Antonescu lett a liberális pártelnök. Kovács Péter főtitkár a maszol.ro-nak

röviden

■ **Kinevezte Orbán Viktor** harmadik kormányának minisztereit Áder János magyar köztársasági elnök Budapesten, ezzel megalakult az új kabinet. Áder János a Sándor-palotában tartott ünnepségen adta át megbízáólevelét Semjén Zsolt tárca nélküli miniszternek, Pintér Sándor belügyminiszternek, Balog Zoltánnak, az emberi erőforrások miniszterének, Fazekas Sándor földművelésügyi miniszternek, Hende Csaba honvédelmi miniszternek, Trócsányi László igazságügyi miniszternek, Navracsics Tibor külügyi és közügyminiszternek, Varga Mihály nemzetgazdasági miniszternek, Seszták Miklós nemzeti fejlesztési miniszternek és Lázár Jánosnak, a Miniszterelnökséget vezető miniszternek. Az eseményről csak a közmédia tudósíthatott.

■ **Ragaszkodik a Székely Nemzeti Tanács** autonómia-statútumához a Magyar Polgári Párt. Kulcsár Terza József, a polgári párt háromszéki elnöke, az autonómia törvénytervezetről egyeztető bizottság MPP-s tagja elmondta: „a labda most az RMDSZ térfelén pattog”. Az MPP készen áll, hogy akár hetente összeüljön a közös bizottság és véglegesítsék az autonómia tervezetét. A közös RMDSZ-MPP munkacsoport május közepén ült össze. Ezen a találkozón a polgári pártiak átnyújtották az SZNT autonómia-statútumát, és közölték, hogy ragaszkodnak ahhoz, persze egyetértenek azzal, hogy módosítani lehet a dokumentum szövegét, hiszen ahogyan az RMDSZ is javasolta, abba bele kell kerülnie, például a Székelyföldön élő románok jogait szavatoló fejezetnek is. Az MPP kérése, hogy őszig véglegesítsék a tervezetét.

▷ azt nyilatkozta: az RMDSZ várhatóan nem fogja ellenezni a PNL tagfelvételét az EPP-be.

Fülöp váltja apját a spanyol trónon

Lemondott a spanyol király. I. János Károly fiának, Fülöp hercegnek adja át a trónt – jelentette be Mariano Rajoy spanyol miniszterelnök. A hír bejelentését követően az uralkodó élő televíziós és rádióbeszédben közölte, hogy korábbi műtéteiből felgyógyulva úgy döntött: lemond a trónról, és a 46 éves Fülöp asztúriai hercegnek adja át helyét. „A legjobbat akarom Spanyolországának, amelynek egész életemet szenteltem” – közölte a távozó király. Az uralkodó azért döntött a lemondás mellett, hogy Fülöp az általa szerzett tapasztalatokat és az új generáció energiáját ötvözve a remény új korszakát kezdhesse építeni. Saját, 39 éves uralkodását a béke, a szabadság, a stabilitás és a fejlődés hosszú időszakaként jellemezte, a gazdasági válság kapcsán pedig kifejtette: annak leküzdésére előtérbe kell engedni a fiatalokat.

I. János Károly két nappal Franco halála után, 1975. november 22-én lépett trónra. A parlamentben elmondott első beszédében a demokrácia visszaállítását tűzte ki céljául. Az 1978-ban megszületett demokratikus alkotmány jelképes szerepet adott az uralkodónak, aki 1981. február 23-án maga törte le a katonasítek puccskísérletét.

A PP-DD a koalíció küszöbén

Victor Ponta miniszterelnök szerint Dan Diaconescu pártja is beléphet a kormányba. „Természetes, hogy ha a Traian Băsescu nevével fémjelzett rezsim nem változtat a módszere-

in, akkor a különféle okokból és ideológiai nézeteiktől fogva változást akaró politikai erőknek együtt kell működniük” – jelentette ki Victor Ponta, miután egyeztetett a Dan Diaconescu Néppárt (PP-DD) vezetőivel. A kormányfő elmondta, a Szociáldemokrata Párt (PSD) együttműködni készül a PP-DD-vel azokban a megyékben, ahol együtt többséget alkothatnak. Ponta nem zárta ki a PP-DD kormányra lépését sem.

Az RMDSZ vezetői a sajtóból értesültek arról, hogy Ponta megkérnyékezte Dan Diaconescuékat, s nem örülnek az újabb koalíciós társnak.

A szocdemek kényszerből teszik meg ezt a lépést, ugyanis a Nemzeti Liberális Párttal történt szakítása után elvesztették a hatalmat több megyei önkormányzatban, ezért új szövetségesre volt szükségük. A PP-DD a május 25-i EP-választáson nem érte el a mandátumszerzéshez szükséges küszöböt.

Béketeremtő Normandia?

Hüvös hangnemben tárgyalt Párizsban David Cameron brit kormányfő Vlagyimir Putyinnal, még kezük sem ráztak egymással. A brit kormányfő volt az első nyugati politikus, aki a Krim annektálása óta személyesen találkozott Putyinnal. Később az amerikai és az orosz elnök rövid, nem hivatalos találkozót tartott a normandiai partraszállás hetvenedik évfordulóján rendezett ünnepség alkalmából. Barack

Obama és Vlagyimir Putyin találkozója 15 percig tartott a benouville-i kastélyban. „Függetlenül attól, hogy nem volt hivatalos találkozó, a két államfő lehetőséget kapott arra, hogy eszmecsere folytasson az ukrán helyzetről, akárcsak az ország keleti részének a válságáról. Putyin és Obama állást foglalt az erőszak és a katonai akciók mielőbbi mérséklése mellett” – mondta Dmitrij Peszkov, a Kreml sajtótitkára.

Putyin az új ukrán elnökkel is találkozott Franciaországban. Putyin és Porosenko kezét fogott egymással, majd „normális és komoly beszélgetés folyt a két vezető között” – emelte ki egy orosz elnöki forrás, aki szerint az ukrainai tüzszünet feltételeit „néhány nap múlva” megvitathatják.

Angela Merkel német kancellár csaknem egy óráig megbeszélésükön arra kérte Putyint (fotó), hogy vállalja a felelősség ráeső „nagy” részét az ukrán válság rendezésében.

Változások a magyar baloldalon

A napi politizálástól háttérbe vonul Bajnai Gordon – nyilatkozta Szigetvári Viktor, az Együtt-PM társelnöke. Állítólag Bajnai Gordon személyes döntése, hogy nem kíván mindennapi szinten részt venni a párt irányításában. Hozzáátette: Bajnai elvégzi a jelenlegi legfontosabb belső feladatot, irányítja az alapszabály-átalakítást. Meg kell szüntetni a három platformot, világos vezetési hie-

rarchiát kell létrehozni, kell egy erős választmány, tagokat kell fölvenni – jelentette ki. Arra a kérdésre, van-e értelme hosszú távon külön Együttnek és külön PM-nek, Szigetvári azt mondta: egységes politikai erővé kell válniuk.

Közben Botka László, az MSZP országos választási bizottságának vezetője alkalmasabbnak tartja Tóbiás Józsefet arra, hogy a szocialisták következő elnöke legyen. Botka nem a pártelnöki, hanem egy megerősített választmányi elnöki posztot pályázna meg a párt júliusi tisztújításán.

Ugyancsak a magyar baloldalhoz kapcsolódó hír, hogy lemondott posztjáról Bauer Tamás, a Demokratikus Koalíció alelnöke, aki azt mondta: a párt Európai Parlamenti választásra készült 16 pontos állításai közül hárommal nem tudott egyetérteni. A kifogásolt pontok között említette, hogy a párt európai minimálibért és bérfelzárkóztatást ígért, valamint azt, hogy az Európai Unió támogassa a magyarországi éhezés elleni fellépést.

Felmondás-hullám az Origo-nál

A főszerkesztő leváltása után távoznak az Origo hírportál hír- és videó rovatának munkatársai. „Úgy látjuk, hogy Sálíng Gergő főszerkesztő távozása után nem tudjuk folytatni az eddigi munkánkat. Ezért – egyéni megállapodások alapján – elhagyjuk az Origót. Nagyon sajnáljuk, hogy ez a történet így ér véget” – írták a munkatársak a Facebookon. Felmondott az Origo főszerkesztő-helyettese és újságírója, Pethő András is, akinek Lázár János milliós hotelszámláiról írt cikkei is hozzájárulhattak ahhoz, hogy menesztették a lap főszerkesztőjét. A piacvezető portál két felelős szerkesztője, Tóth Sára és Bordás Gábor is távozik. Ugyancsak felmond Bellay

Szilvi, aki „gyártásvezető” volt, valamint Déri Zsófi, aki az értékesítés és a szerkesztőségek közötti munka összehangolásán dolgozott.

Az Origo megpróbálta azt kommunikálni, hogy „a változó médiafogyasztási szokásokhoz alkalmazkodva nagyobb hangsúlyt kívánnak fektetni az integrált tartalom-előállítás stratégiájának megvalósítására”, és ezért szükséges az átszervezés, cáfolva a politikai ráhatást.

A sajtó szerint korábban is érezhető volt feszültség a tulajdonos és a szerkesztőség közt. Ilyen eset lehetett például, amikor az Origo szolidaritást vállalt a Hír24, a 444, a Cink és a Magyar Narancs mellett, amelyeket nem engedtek be a Fidesz választási rendezvényére. Sálíng Gergő 2002 óta dolgozott az Origonál, tavaly november óta volt főszerkesztő. Sem megerősíteni, sem cáfolni nem kívánta azt, hogy Lázár János miniszterelnöki hivatalt vezető államtitkár utazásait feltáró cikkek miatt kellett távoznia.

Az Erdélyi Riport is szolidaritását fejezi ki az Origo munkatársaival, a weboldalon olvasható közlemény szerint: „A részben szabad magyar sajtót ért súlyos támadásnak tekintjük az Origo portál főszerkesztőjének eltávolítását, szolidaritásunkat fejezzük ki minden, az ügyben érintett kollégánkkal, a hatalom által megfélemlített magyarországi sajtóval, a média szabadsága mellett szót emelő és cselekvő civil és szakmai kezdeményezésekkel.”

vezércikk

SZÜCS LÁSZLÓ

Vivát PP, vivát DD!

A hír hallatán az első gondolatom az volt, hogy gyerekek, ez azért mégiscsak sok, a PP-DD vagy DD-PP, vagy mi a jóisten csudája beemelése a kormányba olyan lépés, amitől megáll az ész, s beleszédül a Dâmbovița folyóba. Olyan lépés, ami viccnek is rossz. Még akkor is, ha napnál világosabb: itt egyszer használatos szövetségről van szó, hatalomgyakorlási játszmaról. Ráadásul ez a párt vagy micsoda igazából nincs is, csak nyilatkozik egy arc olykor-olykor. Ez sem újdonság, határon innen és túl remekül el-kormányozgatnak nulla százalékos támogatottsággal rendelkező alakulatok.

Aztán a második gondolatom már úgy szólt, miért is vagyok igazságtalan ezzel a formációval? Mi okom lehet azt gondolni, hogy ezt az új frigyét megkötni igyekvő Szociáldemokrata Párt sokkal jobb lenne a Diaconescuné vásznánál, sokkalta hitelesebb politikusokkal rendelkezne, akár egy centivel is közelebb állna az erdélyi magyar választók elvárásaihoz, ízléséhez? Nincs semmi okom ezeket gondolni. Elég, ha olyan örültekre gondolunk, mint az eszement indítványaival maga körül hírverést kavaráó megélhetési szociáldemokrata, Bogdan Diaconu, akihez képest az előző két évtized nagyromániásai szelíd kis epizodistái voltak a közéletnek. De utalhatok arra a több mint udvariatlan gesztusra, hogy a koalíciós paktum ellenére lapzártánkig nem nevezte ki a szocdem kormányfő Maros megye magyar prefektusát, pedig ma már egyértelműen megfelelő jelölt is rendelkezésre áll. S ugye a román külügyminiszternek sem akadt jobb dolga június negyedikén, mint Trianon méltatására megeresztetni néhány fölösleges mondatot. Minő meglepetés, Titus Corlătean főkülügyér sem pépé-dédés. Akkor kivel is van bajom?

Ismerjük el, a koalíció vadonatúj tagjáról nincs is túl sok ismeretünk. Tudjuk, hogy a párt vezetője, szerény névadója egy mérsékelten szórakoztató pojáca, aki éveken át egyszemélyes, fapados bulvártelevíziójából esténként lyukat beszélt a román tévénezők százezreinek hasába. Tudjuk azt is, hogy főszereplője volt egy közröhejbe fulladt privatizációs tragikomédiának. Az sem titok, hogy az újdonsült kormánypárt vállalt értékrendje a szintisza populizmus, s májusban küszöb alatt szerepeltek az EP-választáson. Brüsszel legalább felsőhajthat, igaz, plusz mínusz egy tőkelütött az Európai Parlamentben nem jelent problémát.

Most pedig hórúkk, odaállnak kormányozni, együtt húzni-tolni az ország szekerét, néhány megyében biztosítva a baloldali többséget az ellenzékbe vonult liberálisok távoztával. Attól tartok, hogy jelenlétük a kabinetben szemernyi sem ront majd az átlagon. S bizony, ebben a történetben ez a legjobban elkeserítő.

Felrázza az ECRI jelentés Romániát?

„Megkerülhetetlen dokumentum” az Európa Tanács rasszizmussal és intoleranciával foglalkozó szakértői bizottságának Romániáról szóló legutóbbi jelentése MARKÓ ATTILA képviselő és ASZTALOS CSABA, a diszkriminációellenes tanács elnöke szerint. A két emberi jogi szakértőt CSEKE PÉTER TAMÁS kérdezte.

„Kicsit elpunnyadt az ország emberi jogi téren. Erre az Európa Tanács emberi jogi szakértői is ráéreztek” – így kommentálta az *Erdélyi Riportnak* Markó Attila, a képviselőház emberi jogi bizottságának tagja az Európa Tanács (ET) rasszizmussal és intoleranciával foglalkozó szakértői bizottságának (ECRI) Romániáról szóló legutóbbi jelentését, amely a magyarságot is a sérülékeny közösségek között említi, és ajánlásokat fogalmaz meg Bukarestnek.

Az ECRI immár negyedik jelentését tette közzé június 3-án Romániáról (*lásd keretes írásunkat*). A bizottság megállapítja: a legutóbbi, 2006-os jelentés óta történtek előrelépések a romák ügyében, de rámutat: a romákat nem védik eléggé a rendőri diszkrimináció ellen, gyermekeiket pedig gyakran elkülönítik az iskolákban.

A dokumentum magyaroknak szentelt fejezete – a Székelyföldet beolvasztó – közigazgatási átszervezési tervekre, és a székely zászló tiltására utal, majd felkéri a román hatóságokat, ne alkalmazzanak kettős mércét a nemzeti és regionális jelképek használata tekintetében. Azt is megállapítja, hogy míg a székely zászló miatt a hatóságok beperelték a Hargita és Kovászna megyei önkormányzatokat, más megyék zavartalanul használhatják regionális jelképeiket, illetve a hatóságok védelmükbe vették azt az iskolás lányt, aki egy Kovászna megyei iskolában román nemzeti hajszalaggal tüntetett a magyar nemzeti ünnepen és emiatt fenyegetés érte.

Az ECRI jelentés szavá teszi a kettős mércét a regionális szimbólumok használatában

Ezzel a jelentéssel az Európa Tanácsban egyértelműen áttevődött a hangsúly a közösségi jogok, a kollektív jogok, az autonómia irányába. (Markó Attila)

Az ET szakértői bizottsága a kommunizmus idején államosított egyházi és (nemzeti/etnikai) közösségi ingatlanok visszaszolgáltatásának helyhatósági hátráltatását is szavá teszi. Konkrétan utal a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium visszaszolgáltatásával kapcsolatos perre, és megállapítja, hogy a legutóbbi ECRI-jelentés óta a visszaigényelt kétezzer ingatlanból csak 568-nak a helyzete rendeződött.

„Rátaposunk rendesen” Markó Attila, a képviselőház emberi jogi bizottsága tagjaként is tárgyalt tavaly az adatokat gyűjtő ECRI-küldöttséggel, majd egy külön találkozót is kért, amelyen a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium visszaszolgáltatása körüli rendellenességekről, az ezzel kapcsolatos per fejleményeiről tájékoztatta az ET szakértőit. „Így került be a Mikó ügye is a jelentésbe” – magyarázta.

Úgy értékelte: ismételten beigazolódott, hogy az Európa Tanács odafigyel a romániai nemzeti közösségek, ezen belül a magyar közösség jogainak betartására. Szerinte az Európa Tanács által nemrég elfogadott Kalmár-jelentés után ez a dokumentum újabb bizonyítéka annak, hogy amit a romániai magyar közösség kér, az teljes mértékben összeegyeztethető az európai stan-

dardokkal és gyakorlattal. „Ilyen értelemben kifejezetten üdvözlendő, hogy az ECRI – korábbi jelentéseihez hasonlóan – most is határozottan kiáll az egyházi és közösségi javak visszaszolgáltatása mellett” – hangsúlyozta Markó.

A jelentések nem vonnak maguk után szankciókat, sem a tagállamok részéről kötelező magatartást. „Ám ez a dokumentum egyértelmű jelzéseket fogalmaz meg Romániának arról, hogy még mindig vannak megoldatlan problémák. Szerintem ezzel a jelentéssel az Európa Tanácsban egyértelműen áttevődött a hangsúly a közösségi jogok, a kollektív jogok, az autonómia irányába” – összegzett a képviselő.

Emlékeztetett ugyanakkor arra, hogy az RMDSZ is „rátaposott rendesen” annak érdekében, hogy ezek a problémák az ECRI-hez, ezáltal a nyugati kancelláriákhoz és a nemzetközi közvéleményhez eljussanak. „Ha az ECRI leírja azt, hogy a székely zászló használata akadályokba ütközik, akkor a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény betartását monitorizáló ET-bizottság jelentésébe szintén bekerül ez az információ. Egészen más szemmel nézik ezentúl Romániát. Bukarestnek nem mindegy, hogy mit tartalmaz ez a jelentést, ezt valamilyen módon kezelnie kell, reagálnia kell erre” – magyarázta.

Hiányolják a kisebbségi törvényt

A jelentés emlékeztet rá, hogy a román parlament még mindig nem fogadta el a nemzeti kisebbségek jogállásáról szóló törvényt. Mi több, az öt százalékos parlamenti bejutási küszöb megakadályozza a nemzeti kisebbségeket abban, hogy a többségi lakossággal azonos körülmények között választhassák meg képviselőiket.

Az ECRI megállapítja: a jelenlegi román törvények még mindig nem büntetik a faji okokból történő nyilvános sértést és rágalmazást. Nincs olyan egységes intézmény, amely módszeresen begyűjthetné a rasszizmus elleni törvény megszegését, a töredékes jelenségek büntetése pedig arra utal, hogy az igazságszolgáltatási rendszer elégtelenül alkalmazza az idevonatkozó törvényeket.

Síralmas a romák helyzete

A jelentés szerint a romák elleni becsmérlő kijelentések mindennaposá váltak a nyilvános beszédben, a politikai szóhasználatban, ezeket átveszi az írott és sugárzott sajtó, felkerülnek a világhálóra. Mindez annak tudható be, hogy Romániában még mindig nem létezik olyan hatékony mechanizmus, amely büntetné a rasszizmus és a diszkrimináció eszméit terjesztő politikusokat – vélik a bizottság szakértői.

A romák integrációjára kidolgozott stratégiák alkalmazását az országos költségvetésből e célra előirányzott csekély összegek, a minisztériumok közötti megfelelő koordináció hiánya akadályozza. Komoly aggodalomra ad okot a roma tanulók

Aggasztónak tartja a jelentés a romák helyzetét

Aggodalomra ad okot a roma tanulók iskolai szegregációja és diszkriminálása. Nagyszámú roma nem rendelkezik személyi igazolvánnyal, születési bizonyítvánnyal

iskolai szegregációja és diszkriminálása. Nagyszámú roma nem rendelkezik személyi igazolvánnyal, születési bizonyítvánnyal.

Huszonhárom ajánlás Az ECRI mindezek alapján 23 ajánlást fogalmazott meg Románia számára. Közöttük szükségesnek tartja, hogy az alkotmányt egészítsék ki a rasszista kijelentéseket, rendezvényeket, társulásokat megtiltó kitételrel. A vallásszabadságra vonatkozó törvény szigorát enyhíteni kell, annak érdekében, hogy a vallásos társulásokat könnyebben ismerhessék el bejegyzett vallási felekezetnek, büntetni kell viszont a vallásos jelképek nyilvános megsértését.

Az ECRI ezúttal is sürgeti a nemzeti kisebbségek jogállására szóló törvény elfogadását, ugyanakkor a bizottság szerint törölni kell minden olyan jogszabályt, amely korlátozza azt, hogy a nemzeti/etnikai kisebbségek szabadon megválaszthassák politikai képviselőiket. A jelentés

szerint a román hatóságoknak erőteljesebben kell törekedniük a vallási és nemzeti/etnikai kisebbségek elkobzott javainak visszaszolgáltatásáért, mindezt központi szinten kell szabályozniuk. Az illetékes szerveknek azon kell lenniük, hogy megoldják a tulajdonjogi vitákat az ortodox és a görög-katolikus egyház között.

Az ECRI szerint a rasszizmus elleni Btk.-szabályozások elrettentő hatásúaknak kell lenniük, az ilyen bűncselekményért kirótt maximális büntetés pedig ne váljék csökkenthetővé. A Büntető Törvénykönyvnek ugyanakkor tiltania kell a személyek, csoportok vagy nemzeti/etnikai kisebbségek faji, bőrszín szerinti, nyelvi, vallási alapon nyilvánosan elkövetett sértését, gyalázását. A jelentés ajánlja a hatóságoknak, rasszizmus elleni küzdelem kérdésében szervezzenek tájékoztató kampányokat, az áldozatokat pedig tájékoztassák az ilyen megnyilvánulások esetén segítséget vagy kártérítést nyújtó szervekről. Az ECRI végül a hatóságok figyelmébe ajánlja, hogy az iskolákba bevezessék a zsidó és roma lakosság elleni holokauszt és annak romániai megnyilvánulása tanulmányozását.

Asztalos: ez egy pragmatikus jelentés

A bizottság tagjai az Országos Diszkriminációellenes Tanácsnál (CNCD) is jártak. „A program szerint egy órát kellett volna tölteniük nálunk, végül öt órát ültek” – tájékoztatta lapunkat a testület elnöke, Asztalos Csaba, aki – mint mondta – később viszont is látta a jelentésben az ECRI-delegációnak átadott információkat. Markó Attilához hasonlóan elsősorban azt üdvözölte, hogy a romániai magyar kisebbség helyzete „lassan-lassan” visszakerül a nemzetközi szervezetek napirendjére. Asztalos fontosnak tekinti, hogy a jelentés konkrét esetekről beszél. Emellett külön kitér a diszkriminációellenes tanács helyzetére. Megemlíti, hogy a CNCD szűk létszámmal, alulfinanszírozottan működik. Hangsúlyozza, hogy a tanács tagjainak kinevezésekor a parlamentnek vissza kellene szorítania a politikai kritériumokat. „Ez egy jó, pragmatikus jelentés” – állapította meg a diszkriminációellenes tanács elnöke.

Kik és hogyan vizsgálják?

Az ECRI az Európa Tanács égisze alatt alakult meg, és az emberi jogokat, a rasszizmust és az intoleranciát felmérő független szervezetként működik. Tagjai maguk is pártatlan személyek, akiket elsősorban a témában való jártasságuk, becsületességük alapján választanak meg. Alapszabályzatában foglalt tevékenysége alapján az ECRI az ET tagországaiban méri fel az intolerancia, a rasszizmus helyzetét, megállapításai alapján javaslatokat tesz a problémák megszüntetésére, illetve megvizsgálja, hogy az érintett országok mit tettek a megfogalmazott ajánlások valóra váltásáért. A jelentések úgy készülnek, hogy az ECRI előbb levélben kér adatokat emberi jogi kérdésekben illetékes hatóságoktól és szervezetektől. Rákérdeznek például arra, hogy az előző lépésekhez képest milyen előrelépések történtek. Majd az országba is ellátogat egy küldöttség, találkozik intézményvezetőkkel, civil szervezetek képviselőivel. Az adatgyűjtés után készül el a jelentéstervezet, amelyhez a vizsgált ország kormánya is hozzáfűzheti az álláspontját.

Szekuláris válaszok az egyházi intoleranciára

Négy éve figyel és szólal fel az egyházak túlkapásai, az iskolák behálózása, a rejtélyes pénzügyek ellen a Romániai Szekuláris-Humanista Egyesület (ASUR). A kitartó és meglehetősen optimista társaság elnöke, TOMA PĂTRAȘCU a rendszerváltás előtti és utáni állapotokról, azok összefüggéseiről és a romániai társadalom kilátásairól beszél KUSTÁN MAGYARI ATTILA interjújában.

Miért alapították meg az ASUR-t négy évvel ezelőtt (Asociația Secular-Umanistă din România)?

Azért éreztük a szükségét ennek, hogy a szekularizmusnak a román társadalomban tapasztalható hiányát pótoljuk némiképp, én pedig azért veszek ebben részt, mert gyerekeim született, és azt a kilátást, hogy az egyház által iskolákban tanított szörnyűségek részese legyen, nem fogadtam el. Egyébként nem kizárólag az ortodox egyházzal foglalkozunk – de nyilván ők azok, akik többséget alkotnak ebben az országban, akik a legnagyobb hatással vannak az államra. De nem csak ők népszerűsítik a tudománytalan nézeteket és a fundamentalista magatartást az iskolákban.

Sikerült ugyan el-érnünk, hogy ma már nem buzdíthatnak ezek a tankönyvek erőszakra, vagy nem taníthatnak intoleranciát más keresztény egyházakkal szemben, de a nem keresztény egyházakat most is lehet szidalmazni

„A nem keresztény egyházakat most is lehet szidalmazni”

Ön szerint mi az iskolák szerepe?

Az iskola a nevelés „járműve” kell legyen, alapvető értéke a kritikus, a tudományos gondolkodásmód, arra kell törekednie, hogy a legjobb és legaktuálisabb tudományos eredményekre alapozza az átadandó tudásanyagot. Ezek az alapjai, nem a kinyilvánításra épülő és dogmatikus nézetek.

Ha a Ceaușescu-rendszerrel hasonlítjuk össze a mait, akkor milyen különbséget találni az egyház szerepe és befolyása tekintetében?

A múlt rendszerben ideológiai monopóliumra tett szert a vezető párt, amelyet azonban vallási köntösben adtak el. Meg kell érteni, hogy a vallási offenzíva – paradox módon – éppen a Ceaușescu rendszerben hatolt be az oktatásba, mert a kommunizmus, legalábbis ahogyan az Romániában is történt, tudományos alapokról beszélt, de nem volt több misztikumnál. Mondhatni laikus, politikai alapú vallás volt, hiszen prófétái voltak, jól kidolgozott struktúrája, amely kultikus helyekből és ceremóniákból állt. A rendszer tehát nem ideológiai okokból volt a

vallás ellensége, hanem egész egyszerűen a konkurenciát látta benne, éppen ezért nem bátorította a szabad gondolkodást, ami ma is hatással van a társadalomra.

Hogyan bánt a hatalom az egyházzal, ha – ahogyan mondja – a konkurenciát látta benne?

Ha egy általános képet adhatunk erről, azt mondhatjuk, hogy üldöztek ugyan papokat és hívőket, de inkább politikai okokból. Az egyház bizonyos helyzetekben partnere volt a hatalomnak, előfordult, hogy imádkoztak Ceaușescu egészségéért. Ráadásul Romániában ártalmasabb volt ez a rendszer, mint máshol, mert a kulturális fejlődésnek, az ellenzéki hangoknak nem adott teret, ez szintén kihat a mai állapotokra. A rendszerváltás utáni tudománytalan és kritika nélküli attitűd tehát nem egy, a rendszerváltás utáni katasztrófa eredménye, hanem a Ceaușescu-éra folytatása, nem szólva arról, hogy már akkor létezett az áltudományos kutatások mítosza.

Melyek a legégetőbb problémák ma az egyházak államra gyakorolt befolyását illetően?

Egy megállapodás szerint, amit az általunk szervezett tüntetések nyomására a hónap elején nyilvánossá tett a tanügyminisztérium, az egyházak komoly hatalmat kaphatnak a közoktatásban. Kiderült például, hogy egy vallástanár alkalmazásához előbb az ortodox egyház „áldását” kell megkapni, ami problémás, hiszen a tanárt az állam alkalmazza, az állam fizeti, hogyan lehetséges, hogy az egyházon múlik a megítélése? Gond az is, hogy a törvény nem tiltja, tehát lehetővé teszi, hogy az egyház emberei a vallásórák mellett más órákra is bejárhassanak. Az ortodox vallástankönyvek ugyanakkor arra biztatják a gyerekeket, hogy más vallású vagy hitetlen társaikkal

Milyen alternatívák léteznek a dogmatikus gondolkodástól való elszakadásra?

Az embereknek meg kell tanulniuk szabadon gondolkodni, a saját fejükkkel, ahelyett, hogy szó szerint átvennék azt, amit egy felső autoritásnak nevezett fél mond nekik. Itt jön be az oktatási rendszer szerepe, amely értéként kellene tekintsen a kritikus gondolkodásra, ami sajnos jelen pillanatban nem történik meg a részéről. Látjuk, hogy mi zajlik a parlamentben, hogy egyértelműen kontraproduktív, alkalmatlan politikusokat miként fogadnak el a tömegek, hiszen az emberek többsége kérdés nélkül fogadja el azt, amit a hatalmon levők mondanak neki. Látjuk ezt az iskolában, a társadalomban, akár a cégeknél is, ez egy általános probléma.

Kik az önök egyesületének természetes partnerei?

Létezik egy olyan tanult, nyitott réteg, amely a jövő felé tekint, ők a mi természetes szövetségeseink. A társadalmat mi építjük, felelősek vagyunk azért, hogy miként fog kinézni egy, vagy tíz év múlva. Megtörtént az ASUR történetében is, hogy plakátokat szerettünk volna kihelyezni, de az üzenet láttán az adott cég hallani sem akart az együttműködésről, csak egy hosszas telefonbeszélgetést követően. Máskor a köztvében nem jelenhettünk meg, mert az egyház részéről nem akartak vitázni, vagy nem közvetítették a véleményünket. A cenzúra csak akkor működik, ha érzik, hogy félünk tőlük, de ezt nem szabad hagyni.

ne barátkozzanak. Másutt azt írják, a nők és férfiak, a hívők és hitetlenek nem egyenrangúak, vagy teljesen mellőzik az egészségügy szerepét, minden betegség gyógyítására alkalmasnak tekintve egy ima elmondását. Sikertült ugyan elérnünk, hogy ma már nem buzdíthatnak ezek a tankönyvek erőszakra, vagy nem taníthatnak intoleranciát a más keresztény egyházakkal szemben, de a nem keresztény egyházakat most is lehet szidalmazni, ezt a törvény nem szabályozza.

Melyek az oktatás területén kívül eső problémák?

Arról is kell beszélni, hogy milyen összegeket kapnak az egyházak az államtól, mikor egyes alapvető területek alulfinanszírozottak, mint az egészségügy, a kutatás például. Kétszer akkora arányban kapnak támogatást, mint amennyit az ország kutatásra fordít. De hogy más megközelítésben is beszéljünk erről: annyi pénzt kapnak, amennyiből a jelenlegi biztonspolitikai kihívásokra gondolva Románia lecserelehetné a régi vadászpülögépeit. Azt látjuk, hogy évről-évre – legyen szó a parlamentről, a megyei vagy városi tanácsokról – a politikusok egy jelentős része támogatást biztosít, emel-

Toma Pătrașcu,
a Romániai
Szekuláris-
Humanista
Egyesület elnöke

FOTÓ: VERTICALNEWS.RO

lett adókedvezményben részesülnek, holott többszörös áron forgalmazzák a gyertyákat, igyekeznek megtartani a monopóliumot a vallástankönyvek kiadása terén, a mezőgazdaság területén pedig egyre több szubvenciót kapni az államtól.

Hogyan reagál a politikum, mit gondolnak az emberek az Önök által felvetett kérdésekről?

Léteznek támogatói az egyház és az állam összefonódásának bármelyik pártban, mások pedig – legalábbis privát beszélgetéseken – a szekularizáció hívei, de van olyan, aki nyilvánosan is kiállt a laikus állam eszméje mellett.

Elűt az autó, ha rossz leszel

A román sajtó évek óta cikkezik azokról a megdöbbenő kijelentésekről, amelyeket az ortodox egyház vallástankönyvei tartalmaznak. Az egyik beszédes példa az első osztályosoknak szánt tankönyvből származik, amely azt mutatja be, hogy aki rosszat cselekszik, az arra számíthat, hogy elűti egy autó. Máshol azt hangsúlyozzák, hogy bűn mást hordani a nyakunkban, mint keresztet, vagy vasárnap a diplomon kívül bárhova máshová is elmenni.

Toma Pătrașcu, az ASUR elnöke arra kér, gondoljunk arra, mit érez egy gyermek, ha azt mondják neki, a pokolban fog égni azért, mert moziba ment vasárnap, vagy amikor azt tanulja az iskolában, hogy minden szárazság, árvíz vagy földrengés a bűnösök miatt van.

A cenzúra csak akkor működik, ha érzik, hogy félünk tőlük, de ezt nem szabad hagyni

A Pece-partról az OSZK-ba

Amikor végigsétál a Főutcán, bizony rátapadnak a leányszemek. Úgy 28 évesnek néz ki, pedig lassan a negyvenet tölti, tudományos karrier van mögötte és előtte, de ha ezt mondják neki, csak mosolyog. Az Országos Széchényi Könyvtár tudományos igazgatója, egyetemi oktató, irodalomtörténész, komparatistikával, 20. századi irodalmi kultusz kutatással és kánonelmélettel foglalkozik. DR. BOKA LÁSZLÓ portréját Nagyváradon igyekezett megrajzolni SIMON JUDIT.

Az irodalomkutatás nem túl látványos foglalkozás – mondom –, mire elmosolyodik. Amúgy Boka László mindig mosolyog és zavarba ejtően szerény, most sem kérkedik, csak mesél. „Dutka Ákos a nagymamám nagybátyja. A családban folyamatosan beszédtema volt A Holnap és Ákos bácsi. Ebben a milióban nőttem föl. Ez egyfajta indítás is volt, az irodalomszociológiai megközelítéshez, hogy olyanok életútjával is foglalkozzam, akik kimaradtak a képletes kánonból. Nem akarom túldimenzionálni Dutka életművét, de annál jóval elfeledettebb, mint amennyire a korban játszott szerepe alapján a figyelmet megérdemelné, főként az első három kötete kapcsán. Némi analógia is van közöttünk Ákos báccsival. Budapesttel és a szekértáboroktól való távolságtartással...” Az analógia első fele nyilvánvaló: a váradiak Boka Lacija is Budapesten él, és folyamatosan tartja a kapcsolatot szülővárosával, de erről majd később. A történetet az elejéről illik indítani.

Egyetemi évek Érettségi után beiratkozik Kolozsvárra, magyar-angol szakra. „A mesterit is ott végeztem Cs. Gyimesi Éve irányítása mellett.” A nagyszerű pedagógus, a Láthatatlan Kollégium mentora maga köré gyűjtötte a tehetséges fiatalokat, és nem csak tantárgyat tanított, hanem az értékekre hívta fel a figyelmet. Boka irodalomtörténészhez méltóan elhelyezi magát

a generációban: „Fölöttem végzett egy évfolyammal Demény Péter, alattam Balázs Imre József, Vallasek Júlia, Dánél Móna, Milián Orsolya s mások. Amikor én elvégeztem az alapképzést, élménynek nem az maradt meg, amit tanultunk, hanem ez a kisközösség, ami Éva körül alakult. Ehhez tartoztak például Orbán János Dénes, Pál Zita, Sántha Attila, Csobán Attila, Margitházi Beja is, akik közül többen a '90-es évekbeli új generáció emblemikus figurái lettek, akár a transzközép irodalomra gondolunk, akár a Helikon fiatal irodalomnak szánt mellékletére, a Serény Múmiára, akár az Éneklő Borz performanszaira. Láng Zsolt kritika szemináriumot szervezett nekünk a Látóban, kéthetente, Selyem Zsuzsa pedig akkortájt került szerkesztőnek a Korunkhoz. Nekünk hétről hétre egy penzumot kellett így teljesíteni. Pozitív élményem volt, hogy a Korunkban és a Látóban lehetett szövegeket elhelyezni.” Azt mondja, nehéz lenne összefoglalni, mit jelentett a Láthatatlan Kollégium. „Cs. Gyimesi Éva kisugárzásán és megkérdőjelezhetetlen szakmai tudásán túl a kritikai attitűdöt erősítette, fejlesztette bennem.” Tudta, hogy Boka tehetséges, egyike volt a kilenc kiválasztott hallgatónak, abból a mintegy száztíz főből, akik akkortájt egyszerre végeztek két évfolyamból, s akik bejutottak mesterire. Azt is tudta, hogy alapösztöndíjak nélkül képtelenek a diákok Kolozsvárt maradni. Szerzett hát pénzt, ösztöndíjra, de tanulmányi utakat is szervezett. „Az ő tanszékvezetői időszakában került vissza Láng Gusztáv is vendégtanárként Kolozsvárra. Nekem az ő ottléte is meghatározó élményem volt. Gyimesi Évát, Láng Gusztávot és Szegedy-Maszák Mihályt tekintem tanáraink közül mestereimnek.”

Az utolsó regruta Kolozsvárról ösztöndíjasként járja be Kárpát-medencét, eljut fontosabb egyetemi központokba, két hónapot tölt Szegeden Ilia Mihály mellett, aki szintén meghatározó személyiség a fiatal nemzedék számára, és aki Szigeti Lajos

Sándorral hívja, doktoráljon nála. „A '90-es évek derekán elkezdtük szervezni a *Határon* elnevezésű irodalmi konferenciákat, többek közt az egyetemes és 'kétséges' magyar irodalom témakörében a szegediekkel: Szilasi Lászlóval, Odorics Ferencsel főként, akik akkor szegedi fiatal tanárok-ként szervezték az irodalomelméleti, irodalomkritikai életet és a Dekon csoport meghatározó egyéniségei, alapemberei voltak. Mi, a kolozsvári és a szegedi magyar szakos diákok, együtt szervezkedhettünk, így találkozhattunk a kortárs próza már befutottjaival: Kukorellyvel, Garaczzival, Németh Gáborral, Marno Jánossal. Mindannyian 94-95-96 környékén ezekben a táborokban ismerkedtünk meg Parajdon, Szovátán, Árkoson.”

Gyakran jár haza Váradra, de Pestről is sokat tesz a Pece-parti Párizs kulturális, szellemi létéért. „Én még érettségire készültem, amikor a Kelet-Nyugat indult, még rikkancskodtam is, hogy vegyék a lapot. Akkor kezdődött a barátságunk a nemrég elhunyt Kinde Annamáriával is, de nagyjából az egész szerkesztőséggel barátkoztam, ismerkedtem, főként később, első éves magyar szakos egyetemistaként.” Egykori tanárai reménykedtek, hogy visszatér Váradra tanítani. Jön is, versenyvizsgázik s nyer, de visszatér Kolozsvárra mesterizni. Majd elcipelik katonának – talán az utolsó regruták között. Néhány hónapig a szülővárosában tanít és érettségiztet, de már doktorandusz Budapesten. „A legnagyobbak táskacipelőjének lenni is jobb, inspiratívabb szakmailag, mint ha szülővárosomban elismerten kiskirálykodnék, de nem képezhetném tovább magam.”

Menekülés a palotaforradalomból Kolozsvárt kialakul egy olyan helyzet, ami miatt fájó szívvel hagyja ott a várost és a tanszéket. „Nagyon vártam, hogy a kolozsvári tanszéken lesz valamilyen álláslehetőség számomra. Időközben Éva távozott a tanszék éléről, meg gondolom, a szűk keret sem tette ezt lehetővé. Persze minden tanszék

„Cs. Gyimesi Éva kisugárzásán és megkérdőjelezhetetlen szakmai tudásán túl a kritikai attitűdöt erősítette, fejlesztette bennem”

tével foglalkozom azóta is, egyik kutatási területként. Erős volt bennem viszont az irodalomszociológiai, irodalomkritikai irány. Gyimesi Éva és Láng Gusztáv hatására kezdtem el foglalkozni a kánonok kérdéskörével, ezen belül erdélyi irodalom- és kritikátörténettel, Sütő András életművével, irodalomtörténeti kultuszokkal, recepciótörténettel”. A fő ok, amiért Pestet választja, „hogya a kánonelmélet, kánontörténet szintjén Szegedy-Maszák volt már akkor is az az elismert szakember, akitől a legtöbbet tanulhattam, aki fölváltva félét az Egyesült Államokban az Indiana Egyetemen, másik félét az ELTE-n oktatott. Az ő ajánlása révén kerülhettem ki Leidenbe, Hollandiába és az USA-ba is... Ez megerősítette elméleti tájékozódásaimat és komparatistikai szemléletemet, kutatási területeimen belül is.”

Azok nem értik Harmadéves doktorandusként megy Hollandiába, ami a végtelen szabadságot jelenti. „Azon túl, hogy az ember bekerül egy nemzetközi vérkeringésbe, és néha látja a maga sanyarúságát, akár Magyarországot, akár Erdélyt tekintve, végtelenül nagy szabadság volt. Kötetlenül lehetett kutatni. A tanszéken egyenrangú kollégának tekintették az összes doktoranduszt is, úgy néztek rájuk, mint akik később a tanszék oktatói lesznek. Pillanatok alatt lehetett hozzájutni a könyvekhez, ami manapság már nem tűnik újdonságnak, de akkor a csodával volt határos.” Arról, hogy mit és mennyit ismer a világ a magyar irodalomból, két tapasztalatát osztja meg. Kaliforniában, ahol szintén megfordult, jóformán senki nem ismerte Márai Sándort, pedig az író ott élt és ott hunyt el. Hollandiában 2001 környékén viszont óriásplakátokon hirdették Márait. „A gyertyák csonkig égnek holland fordítását szó szerint az autószertrádán és Amszterdam belvárosában is óriásplakátokon reklámozták. Ez felemelő élmény volt a kaliforniai után. A diákoknak is szoktam mondani, nem lehet azonos a mi elvárásunk a világirodalomival vagy a külföldiekkel. Márainak nem A gyertyák csonkig égnek című művét emelném a legelső helyre az életművében belül, de a külföldi sikernek

előnyben részesíti azokat, akik náluk kezdték a doktoriskolát... Erre a hívásra még doktorandusként Pesten is vártam. Egyáltalán nem úgy mentem Budapestre ugyanis, hogy ott maradjak, el sem intéztem a papírjaimat. Akkor kértem csak letelepedési engedélyt, amikor ez feltétlen kellett egy hosszabb külföldi tanulmányúthoz.”

Nem csak azért megy a magyar fővárosba doktorandusznak, mert Kolozsvár és Szeged megtisztelő hívása után a legjobb doktoriskolába kihívásnak gondolja a bekerülést, hanem azért is, mert kisebb palatoforradalom tör ki körülötte, és nem akar ennek keresztútjába kerülni. A szakdolgozatát Nagyvárád szellemi életéről, A Holnapról és per-

Boka László
irodalomtörténész

**Válaszút
előlelél
a ranglétrán
az OSZK-ban,
vagy évekig
vár egy
bizonytalan
tanársegédi
állásra**

sze Dutkáról írja, de alapvetően a Holnap összetett mozgalmáról és jelenségéről, vagyis nem csupán az antológiában szereplőkről és irodalomtörténeti helyéről, hanem irodalomszociológiai megközelítésekről is. Ezt Láng Gusztávval és Kozma Dezsővel, utóbbit választva a tanszékről korszakhoz kijelölt kollégának, de ezt megelőzően különböző diákkonferenciákon Egyed Emesével is szerepel. Aztán irodalomelmélettel foglalkozva kezd magiszteri tanulmányokba, ám többen is rossz néven veszik ezt tőle, illetve azt, hogy nem nála folytatja... „Pedig ezt a hagyományosabb irodalomtörténeti kutatást nem adtam föl, a 20. század magyar irodalmával és a századelő Nagyváradjának szellemi éle-

▷ vagy sikertelenségnek a hipotetikus elvárás-szintjein túl számos oka lehet, többek közt a jó fordítás, az eleve egy világnyelven történő alkotás – ami igen ritka mifelénk –, illetve egy sikeres adaptáció. Például a filmes. Agota Kristóf életműve és A nagy füzet jut ennek kapcsán hirtelen eszembe ...” Közelebbi példát is említ. „Bánffy Miklós Erdélyi történetét több nyelvre lefordították s komoly sikereket is elért külföldön, köszönhetően a lányának, Katinkának, aki segített is ebben, s maga is koordinálta a fordításokat. Ugyanekkor zajlott a frankfurti könyvvásár, aminek akkor éppen Szegedy-Maszák volt a kormánybiztosa, neki is köszönhető, hogy e méltatlanul elfeledett trilógia bekerült egy komolyabb vérkeringésbe külföldön.”

Leidenben szembesül azzal is, hogy az érkező próza terén is mások az irodalmi elvárások. „Mi a '90-es években, a kortárs irodalomban és irodalomtudományban legalább három tényezőt próbáltuk eltolni, hátrítani magunktól. Az egyik az ideológia, nyilván az előző évtizedek terhes elvárásai kapcsán, amelyek kisajátították nemcsak a szépirodalmi szövegeket, de az ezeket értelmező szövegeket is. Megpróbáltunk hangsúlyosan az esztétikumra figyelni. A másik a referencialitás és a biográfia, amiket szintén tabuként kezeltünk: nem az a fontos ugyanis, hogy a tisztelt szerző hol, mikor és mit ír, hiszen nem csak egy bizonyos kontextusban reméltük értelmezhetőnek a művét, hanem általánosságban, korról korra megszólíthatóan. Ezt a '90-es években induló prózaírói nemzedék is magáénak vallotta, a 2000-es évek fordulója után történt ebben némiképpen váltás, csekély önkorrekció. A kinti professzorok viszont nem értették, miért ágálok ennyire, hogy márpedig nem szabad figyelembe venni történeti referenciákat, sem a biográfiai elemeket, ha ez a listakánont ideológiailag behatároló kultuszt erősíti. Próbáltam elmagyarázni, hogy a térségünkben, miért sulykolták ezeket s milyen erővel, hogy honnét az ellenérzés, sőt azt is, hogy a közösségi eszméken túl létezett mifelénk egyfajta rejtett kollektív elvárás is a szerzők felé, és ettől, meg a többnyire skatulyaként

SZÜCS LÁSZLÓ FELVÉTELEI

működő, ránk aggatott jelzőktől próbál mindenki magyar nyelvterületen szabadulni. Ők ezt *nem* igazán értették, az irodalmi művek önértékének feltételezését sem, én viszont rácsodálkozhattam arra, hogy megelőzött minket a történelem, és a posztmodern korban helye van a művek érték- és érdekpozícióiról való beszédnek, melyekben komoly szereppel bírnak az olvasatokat is befolyásoló hatástörténeti folyamatok. Ezekről mi annak idején jogosan vizolyogtunk. Ez is egy ciklikus megkésettiséget mutatott. Tőlünk nyugatabbra, szerencsésebb levegőjű területeken ugyanis érthetően nem teljesen így látták.”

„Az Apor kódexet két kezemmel hoztam el Sepsiszentgyörgyről borzasztó állapotban, és a teljes restaurált kötetet vihettem egy év múlva vissza”

A Könyvtár Már hollandiai útja előtt elkezdett dolgozni irodalmi szakreferensként az Országos Széchényi Könyvtárban. „Az ELTE-n való doktoranduszság akkoriban mást jelentett, mint manapság. Két meghatározó iskola volt: az irodalomelméleti és a komparatiztika. Egyiket Kulcsár Szabó Ernő, a másikat Szegedy-Maszák Mihály vezette. Két nagyszerű hagyományú iskola, ahová nem volt egyszerű bekerülni.” Boka ekkor már az egyetemen szeminarizál, vizsgáztat, felvételiztet, kiemelt státusban van. Kezdetben csak négy órát, de a Könyvtárban is dolgozik. Hollandiából majdnem kész disszertációval érkezik haza, de csak két év múlva tudja megvédeni,

mert lefoglalja a munka és a növekvő felelősség az OSZK-ban. Közben első kötete is megjelenik, jellemzően Kolozsváron, s rögtön az EMIL irodalomtudományi díját kapja érte. Az ELTE-n viszont nem túl rózsás a helyzet, válaszút elé kerül: előrelép a ranglétrán az OSZK-ban, vagy évekig vár egy bizonytalan tanársegédi állásra. Előbbi választja, tudományos kutatói státust kap, majd 2007 végétől az intézmény tudományos igazgatója. „Összetett, szép feladat, ami gyakorlatilag a házban működő kutatásoknak, több mint hatvan fő munkájának a koordinálását és néhány, közvetlenül az Igazgatóságomhoz tartozó egységet jelent, a retrospektív bibliográfiai osztályoktól kezdve egészen az MTA-val közös kutatócsoportig. A Széchényi Könyvtár nem egy a könyvtárak közül, hanem a Könyvtár, kutatóhely és kiállítóhely, múzeum is egyben. Kevés olyan közgyűjtemény van, ahol akadémikusok, MTA doktorok is dolgoznak, 34 PhD fokozattal rendelkező kutató, rajtuk kívül van még 20 munkatárs, aki éppen a PhD elérésére törekszik, illetve munkaidejének egy részét kutatással tölti. Ennek feltételeiért manapság komolyan meg kell küzdeni. Az eredmények azonban engem igazolnak, s ez a kiadványainkban is megjelenik. Évente 25-30 könyvet jelent mindez különböző szakterületeken, az irodalomtörténettől a színház- és zenetörténetig és a történettudományig, vagy a művelődéstörténettől a nyomda- és könyvtörténetig.” Kiállításokat rendez, konferenciákat szervez, mindennek anyagi feltételeiért küzd, de szükség esetén felbecsülhetetlen értékű könyvek, kódexek, kéziratok mentését is szervezi. „Az Apor kódexet két kezemmel hoztam el Sepsiszentgyörgyről borzasztó állapotban, és a teljes restaurált kötetet vihettem egy év múlva vissza. Fel-emelő volt. Mégiscsak egy 500 éves kódexről van szó, amely ráadásul a Müncheni és Bécsi kódexszel alkot egységet, és e három könyvet egymástól elszakítva, három országban őrzik, s e mentőakció és egy nagyszabású kiállítás révén együtt lehetett a három kódexet bemutatni.”

(Folytatása jövő heti számunkban)

TESZTelték a múltat Temesváron

Elvileg véget ért az idei TESZT, valójában még mindig beszéd tárgya, mert túl a remek előadásokon, a kísérőprogramokon, a koncerteken, megmarad az a nagyszerű szellemiség, ami e találkozó jellemzője. Az idén a múlt feldolgozása volt a tematika, az előadások patetikamentes szembenézésről tanúskodtak. A Temesvári Eurorégiós Színházi Találkozó eseményeit Simon Judit kísérte figyelemmel.

A múlt feldolgozásának szükségességét ismerték fel a színházak a határok minden oldalán, ez jelent meg az idei TESZT-en. A találkozó *A megtalált múlt* címet viselte, mottója Peter Brook gondolatsora: „A világ színházkultúrájának semmire sincs nagyobb szüksége, mint a különböző fajú és háttérű művészek együttműködésére. Különböző hagyományok találkozásakor legtöbbször akadályok merülnek fel; ám ha elmélyült munkával sikerül megtalálni a közös célt, ezek az akadályok eltűnnek. És mihelyt az akadályok leomlottak, kinek-kinek gesztusai és hangszínei a közös nyelv részévé válnak, s egyetlen pillanat tartamára kifejeznek egy közös igazságot, amelyben a közönség is osztozik. Ez a pillanat, amely felé minden színház törekszik”. E brooki törekvés érvényesült Temesváron, ahol évről-évre egy hétre megszűnnek a nyelvi, földrajzi és szellemi határok.

A fesztiválon
tartott workshop
résztevői

**Különböző
hagyományok talál-
kozásakor
legtöbbször
akadályok
merülnek
fel; ám ha
elmélyült
munkával
sikerül
megtalálni
a közös
célt, ezek
az akadályok
eltűnnek
(Peter Brook)**

Sok jó dramaturg
elfér a színház
lépcsőjén

Minden nap valami jó Idén először volt nemzetközi az egyetemisták csapata, harminc színművészetit fogadott a Temesvári Csiky Gergely Színház, Budapestről, Marosvásárhelyről, Kolozsvárról, Temesvárról. A dramaturg szakosok blogot írtak, a fesztiválfalat töltötték meg jegyzetekkel, idézetekkel, rajzokkal. A színész szakosok Urbán András rendező és Kárpáti Péter drámaíró által vezetett workshopon dolgoztak.

A fiatalok pragmatikus történelmszemlélettel tekintenek a múltra. Számukra a színház a Shakespeare-i tükrözést tölti be, el sem tudnak képzelni más feladatot számára. Több nyelven szól a workshopon elkészült előadás – magyarul, románul, németül, szerbül, és a közös nyelven, angolul –, ami ebben a közegben természetes. Az alaptéma Dózsa György, el is mondják, mikor élt és mi történt a parasztvezérrel, de az előadás rólunk

és róluk szól, akiknek fontosabb, ami közös, mint az, ami szétválaszt. Egy-egy mellé sorakoznak a himnuszok – magyar, román, német, szerb, horvát és még néhány – jókedvűen, s a leendő színészek összekapaszkodnak: így is lehet. Emlékezzünk a múltra, tartuk meg identitásunkat, de így összekapaszkodva, mert csak így jöhetett létre az előadás, így működhet ez a térség, ez a világ.

Újdonság volt a Színházi Jam is, az improvizációs játékok Kárpáti Péter irányította. A hivatásos színészek, zenészek helyzetgyakorlata, adott témára helyben kitalált szöveggel, játékkal.

Tehetiségről tettek tanúbizonyságot a temesvári képzőművészeti egyetem hallgatói is, akik az *Ég és föld* produkcióból inspirálódva alkották az előcsarnok padlóján elhelyezett kiállítás anyagait. A legjobb három alkotást (Hausmann Cecília,

▷ Alina Cretu, Szabó Kinga) díjazták is. Kompozícióik sokkal jobbak, mint maga az előadás.

Az előző évekhez képest több társulat és előadás érkezett, szoros volt a program, napi két-három előadás, és keveset volt érdemes „kihagyni”. Néhány kollégával esténként „eredményt hirdettünk”: ez jó nap volt, vagy kevésbé jó. Örömmel jelentem: minden napra jutott legalább egy jó produkció.

Az első nap a találkozásoké és az ismerkedésé a büfében, nagyszerű svédasztal, remek hangulat. Mindvégig szabad a szellem a fesztiválon, ahol rangot jelent részt venni. S nem díjakért versengenek a társulatok, hanem a közönség kegyeiért. A közönség pedig kegyes, minden előadásra pótszékeket kellett bevinni. Magyar, román és angol fordítók dolgoztak, ez a találkozó három „hivatalos” nyelve. Három nyelvű a TESZT saját kiadványa, a *Határutak* is. Szellemi és intézményi körkép, nem titkolt célja a színházak, művészek közötti kapcsolatok elmélyítése.

Gyűlölet etüdök A házigazdák előadásával nyit a találkozó: a Kanadában élő, libanoni származású Wajdi Mouwad drámája, a *Futótűz* hazai ősbemutató. Radu-Alexandru Nica rendezése magasra teszi a mércét, ezt az előadást nehéz túlszárnyalni. Megrázó vallomás emberi és családi kapcsolatokról, életről és halálról, polgárháborúról és a lelkekben dúló harcokról. (A *produkcióra egyik következő számunkban visszatérünk*).

Kíváncsian várom az *Egyszer volt Temesváron* című előadást, szerzője és rendezője Peter Kerek. A Nemzeti Színház 2. termében játssza a társulat. A román színjátszást is szeretem, alig várom, hogy kezdődjön, aztán alig bírom kívánni a szünetet, hogy lelépjek. Ugorjunk. Még hozzá Budapestre, illetve Szabadkára, a Katona József Színház és a Népszínház magyar társulatának közös produkciójára. Máté Gábor rendezte Brestyánszki B. R. *Vörös* című drámáját. Izgalmas előadás arról, hogy 1942-ben a magyarok több ezer ember gyilkolnak meg Jugosztávia területén, 1944-ben a partizánalakulatok indítanak bosszúhadjáratot a magyarok ellen. Memoárokból készült

a szöveggönyv. A nagyszerű Szirtes Ági alakítja az idős asszonyt, a szerző megtestesítője mesél a háborúról, értelmetlen pusztításról és pusztulásról. Nem sír, csak mondja a családjá, fiai történetét. Magyarul és szerbül hangzanak el a szövegek, lazán fordít a rettegő baka, de mindig tudjuk, mi hangzik el, segít a színészek játéka, és pusztítás, pusztulás jelrendszere.

Családi titkok A temesvári-ak Upor László rendezése Martin McDonagh *Leenane szépe* darabja. Átadom a jegyemet egy fiatalnak, akinek már nem jutott. Már volt szerencsém látni a remek produkciót, Csoma Judit, Magyar Etelka, Bandi András Zsolt kiváló alakításait (*Erdélyi Riport, 2013. november 7.*).

A Temesvári Állami Német Színház Herta Müller szövegeit állította színpadra *Lapály* címmel, Nick Wolcz rendező irányításával. A felnőtt szerző meséli gyermekkori emlékeit a kicsiny, lapályos faluban megélteteket. Diktatúráról és a falu zárt közösségéről, féltve őrzött családi titkokról, banális történetekről, ahogy kislánykorában megélte. A zártságot jelképező rácsok mögötti díszlet, ügyes színváltások, kísérik a narratív szöveget, melybe kevésbé illik a filmvetítés.

Nagy várakozás előzte meg a Szerb Nemzeti Színház előadását, mindenkinek a tavalyi zseniális Sirály jár az eszébe, idén is sok szó esett róla. Ezúttal Milena Marcovic *Babahajó* című darabjával érkeztek, a rendező Ana Tomonic. Az előadás megosztja a kollégákat, kinek tetszett, kinek nem, én szerettem. Kár, hogy a színpadon elhelyezett nézőtér szűk, sokan lemaradtak a produkcióról. Pedig a szerbek előadása igazi

Jelenet a Babahajóból, a szerb Nemzeti színház előadásából

Minden fel-szabadítás meg-követelte a maga áldozatait, minden diktatúra a maga kegyeltjeit és kegyvesztettjeit

színház, úgy látványában, mint stílusában. Élő zene, a brechti elidegenítő színház elemei, sztanszlavszkij-i átélés. Kifejező térben mesélt az asszony, a művész tragikus életéről, az útról, melyet azért kellett bejárnia, hogy a drámai tapasztalatok lényegüljenek át művészté. Jasna Duričić játéka varázslatos, kislánként, fiatal és idős, alkoholista nőként is megbabonáz.

Hatalmas csalódás a Nézőművészeti Kft. és Szkéné Színház közös produkciója, *A zsidó*. Artur Palyga lengyel szerző darabját Szabó Máté rendezte. A parádés szereposztás – Egri Kati, Sárközi-Nagy Ilona, Katona László, Mucsi Zoltán, Tamás Zoltán – ellenére a színpadon nem történt semmi, a szereplők felmondták a szöveget, elsütöttek néhány unalomig ismert poént, grimaszoltak párat, ennyi. Ha meg kellene fogalmazni, hogy mi baj volt az előadás-sal, valahogy így hangzana: nem volt dramaturgia, rendezője és a színészek is hiányoztak. Pedig a darab, a benne fellelhető közhelyek ellenére izgalmas témát dolgoz fel: az anti-

Végel László Neoplantáját az Újvidéki Színház adta elő

szemitizmust, a múltbéli titkokat, az emberi kisszerűséget. Kár, hogy Temesvár kedvencei nem méltatták jobb előadásra közönségüket.

Nem vált maradandó élménnyé a Táborosi Margaréta rendezte *Az ember komédiája* sem. A szabadkai Kosztolányi Dezső Színház Sziveri János költő életének bemutatását kísérelte meg. A néha öncélú mozgás, a látvány elfedte a legfontosabbat: a verseket. Nem került elő Sziveri költői világa, inkább hányatatott magánélete.

Történelmi tabló Türelmetlenül vártam Howard Baker *Európa, Európa* című darabját, részint mert a budapesti Stúdió K előadása, részint Koltai M. Gábor állította színpadra. Nem csalódtam. Látványában, tartalmában is nagyszerű produkció, kiemelkedő alakításokkal a háború okozta értékvesztésről és értékkeresésről, a művészet, a színház szerepéről. Noha a cselekmény a 17. században játszódik, amikor Lipót császár kiűzte a törököket Bécsből, a ma emberének küszködéséről szól. No meg a történelmi csúsztatásokról. Az előadás bevonja a játékba a közönséget, mintegy figyelmeztetve: nem kívülálló szemlélők vagyunk, hanem részesei a korok játékaiknak, állást kell foglalnunk, különben az utánunk jövőknek nem marad más, mint a hazug, idilli kép. Politikusi előadást rendezett Koltai M. Gábor, központi kérdése: mitől Európa Európa?

Végel László *Neoplanta* című regényének színpadi változata Urbán András munkája az Újvidéki Színházban. „Minket mindig felszabadítanak” – mondják keserűen Neoplanta lakói, magyarok, szerbek, németek. Mária Terézia alapította a várost, és az alapítólevélben az áll, nevezze el mindenki a saját nyelvén. Újvidék, Novi Sad, Neustadt, csak három név a sok lehetséges közül. S jöttek a felszabadítók: osztrákok, magyarok, németek, oroszok, szerbek. Minden felszabadítást megkövetelte a maga áldozatait, minden diktatúra a maga kegyeltjeit és kegyvesztettjeit. Kemény szavak nemzetről és nacionalizmusról, élhető és élhetetlen körülményekről, bátorságról, gyávaságról, emberi kisszerűségről, élni akarásról. S a kemény szavak

megrázó jelentekben elevenednek meg. Noha a dráma Újvidékről szól, az előadás megmutatja minden térségbeli országot, nemzet viszonyosságait. Az utolsó jelenetben a szereplők kisebbség és többség viszonyáról vitatkoznak, hogy kiderüljön: a többség sem érzi sokkal jobban magát, mint a kisebbség. A különbség, hogy most övük a hatalom.

A tavalyi *Nagy Füzet* emlékével vártuk Horváth Csaba újabb rendezését, az *Irtást*. Helen Edmundson drámáját koprodukcióban mutatta be a Forte Társulat és a Szkéné. 1652-ben az angolok törvénybe iktatták: Írország lakóit – férfiakat, nőket, gyerekeket – a sziget kietlen tartományába száműzik, az egyedülálló nőket elhurcolják a tengerentúlra. Aki ellenáll, kivégzik. Mi történjen a családdal, ahol a férj angol, a feleség ír? Nagyszerű előadás, Horváth Csaba pontosan megkomponált, erős képeivel, feszes színészi játékkal. Fekete és vörös jelmezek, barna föld. Koncentrált gesztusnyelv, jól irányí-

Baczó Tünde
és Táborosi
Magdolna
táncelőadása

FOTÓK: BIRÓ MÁRTON

tott fények, költői képek. Semmi nem vulgáris, minden kifejező.

Nagyszerű előadást hozott Pintér Béla és Társulata. A színház névadója írta és rendezte a *Titkaink* című előadást. Határozottan politikai játék a szocialista múltról és a jelenről. A pedofil népzene gyűjtőt, néptáncost az elmúlt rendszer megszarolja, beszervezi, majd Kossuth-díjjal kitünteti. A szamizdat lapot szerkesztő táncházigazgatót lecsukják. A pedofil öngyilkos lesz, nem bírja elviselni szörnyű titkát. Persze pintérbélásan lesz öngyilkos: tökön szúrja magát, amikor barátja kisfia iránt érez vágyat. Tragikomédia a *Titkaink*, amely alatt úgy nevetünk, hogy a hideg futkározik a hátunkon.

A zene, a szó, a tánc öröme Nagy József, a Franciaországban világhírvé vált mozgásművész Jel színháza mutatta be a Tolnai Ottó szövegére készült *Wilhelm-dalok* című előadást. Bicskei István nagystílusú szöveginterpretációja, Nagy József izgalmas mozgásvilága, a vetített animáció gyönyörűen beszélt az öregségről, a halál közeledtéről. Semmi melodráma, tiszta, jól megkomponált dráma, érzelmekkel teli, sajátos színházi nyelv. Pontos, tökéletes előadás.

Cári Tibor UNITER-díjas temesvári zeneszerző *A színház zenéje* című koncertjére sokan voltunk kíváncsiak, a szólista Tóth Tünde váradi színművész. Fergeteges zene és hangulat, elillan a fáradtság, muszáj mosolyogni, dobogni. Színház és zene együtt valódi éjszakai csemege.

A színház zenéje
címmel adott
koncertet Cári
Tibor, Tóth Tünde
közreműködésével

Nemzetközi zenekar muzsikájára varázolt szépséges táncelőadást a temesvári Baczó Tünde és a szabadkai Táborosi Margaréta. A próbáikra is be lehet nézni. Pár nap állt rendelkezésükre, hogy megismerkedjenek és rátaláljanak a tánc közös nyelvére. Metafizikus és egyéni történeteket, szenvedéseket közölnek testükkel. Nagyszerű egységet alkot a két művész. Minden mozdulatuk kidolgozott, minden pillanatot a szabadságvágyról beszél. Pontos, feszes, érzelmekkel telített mozgássorok. A két művész előadását nem kevésbé művészi zenével kísérte Cári Tibor, Bakos Árpád és Jovancic Miroslav.

A búcsú, mint minden évben: jövőre veletek ugyanitt!

Nem kell új nyelvet találni

MÜLLER PÉTER SZIÁMI költő, énekes, dalszerző, filmrendező, színész és még ki tudja, mi minden. A magyar underground meghatározó alakja, az URH, a Kontroll Csoport, majd a Sziámi tagja. A Sziget és a Miskolci Operafesztivál alapítója. Jelenleg sok más projekt mellett az ...And Friends zenekar énekese, illetve a Baltazár Színház színésze. A művészt TASNÁDI-SÁHY PÉTER kérdezte az ...And Friends nagyváradi Moszkva Kávézóban tartott koncertje előtt.

Több interjúban is idézi Lao Ce-t miszerint „az igaz ember dolga az, hogy tanulmányozza a hagyományt és korának nyelvén továbbadja azt”. Miért olyan fontos ez a mondat?

Talán azért, mert rendszer szinten igaz. Az idézet arról szól, hogy az sem jó, ha valaki ortodox, és a hagyományt szajkózza, de az sem, ha adott helyzetben nem tudja, éppen egy már lejátszott rossz megoldást ismétel. Sok esetben emberek úgy kerülnek bizonyos pozíciókba, néznek szembe adott feladatokkal, hogy nem beavattak. Beavatottság alatt azt értem, hogy az illető ismeri a saját előzményeit, az adott pozíció előképeit, és ez alapján lehetősége van eldönteni, ebből a tudásból mit hasznosít, mi aktuális. Ez egyébként olyan pofonegyszerűnek tűnő dologra is igaz, mint a dalírás. Merthogy ez egy erős gesztus, nagyot lehet vele ütni, de akár rosszul, rossz helyre is. Egyszer egy próbán az azóta már elhunyt Gasner János barátom azt mondta egy kollégának: „Figyelj ide! Egyszer a kozmoszban valaki leütötte az egyet. A zene ott kezdődött. Lehetnek stílusváltások, tempóváltások, de azzal az eggyel kell mindig harmonizálni.” Azt hiszem, az egész zenélés egy nagy tanulmány, hogy az ember felfedezze azt a bizonyos egyet.

Mi az a hagyomány, ahová viszszanyúl? Olvasni, hogy ifjúkorában Weöres Sándor biztatta versírásra, aki azért mégiscsak fősodor. Hogy került ebből az underground világba?

Az irodalmat is így fogyasztom: nem nézem, hogy lektűr-e vagy mélylélektani regény, az érdekel, be tud-e szippantani, és a dallal ugyanez van: kell legyen egy kampó, ami beléd akad

„Egy jó dal mindig egy külön világ”

Én Weöres Sándort nem gondolnám mainstream-nek, ő abszolút alternatív vonal. Mondjuk ez egy sikamlós kifejezés, mert ahány ember, annyi alternatíva, de Weöres annyiban mindenképpen annak számít, hogy az általa tanulmányozott sokféle hagyományt rendkívül egyedi arányban keverte. Visszatérve az én utamra: az úgy kezdődött, hogy hároméves korom táján elkezdtem verset írni, és máig sem hagytam abba, de mindig csak azt engedtem beépülni, amiről azt éreztem, nekem szóló üzenet. Nem tudom, járt-e már úgy, hogy kinyitott egy a közvélekedés szerint nem túl sok mindenre méltó könyvet, és mégis talált benne valami fontosat...

Igen, de ez klasszikus bölcsész-műveltség híján könnyebben megtörténik az emberrel. Gondolom, akibe beleplántáltak egy kánont, az nehezebben nyílik meg az ilyesmire. Erről beszélünk, ugye?

Igen, bár az optimális szerintem az, amikor sokféle kánont ismerünk, amiből aztán okosan válogatunk. Tegnap a TESZT-en (Temesvári Eurorégiós Színházi Találkozó – a szerk.) zenéltünk Pintér Béláék előadása után – többek között abból az apropóból, hogy a Titkainkban játsz-

szák a dalainkat – és nagyon sokat beszélgettünk színházról. Megint rá kellett jönnöm, hogy nagy szerencsém van. Kisgyerekként szinte egy időben benn ülhettem az akkor nagyon jó Madách Színházban a Hamlet összes próbáján – Vámos László rendezte, Gábor Miklóssal a címszerepben – és nézhettem nagyon jó színészeket, illetve mehettem a Halász Péter-féle betiltott avantgárd lakásszínházába, amit szintén nagyon élveztem. Azt hiszem, azért tudtam mindegyiket befogadni, mert mind a kettő jó volt. Ilyen élményeknek köszönhetően nem sikerült beszűkölöm valamiféle műfajgyűlöletbe. Az irodalmat is így fogyasztom: nem nézem, hogy lektűr-e vagy mélylélektani regény, az érdekel, be tud-e szippantani, és a dallal ugyanez van: kell egy kampó, ami beléd akad. Gyűjtöttem halászénekeket Normandiában, hallgattam sok keleti zenét, operát, musicalt, popot, rockot, punkot, de sosem volt fontos, mi a címke. Ebben az egészben mindig az az öröm, ha az ember megismerhet egy új világot, egy jó dal pedig mindig egy külön világ, amit megalakítani is nagy élvezet.

Az rendben van, hogy szabadulni próbálunk a címkéktől, de Ön azért mégis az undergroundban mozog immáron 30 éve...

Az undergroundban is. Dévényi Ádám kollégámmal indultam, aki alapvetően gitáros-énekes, bár később a Bikini szövegírója lett, de anno hosszú időn keresztül az én verseimet énekelte. Tizenpár éves korunkban utazgattunk együtt, mint egy duó, én akkor még inkább szavaltam. Az hamar eldőlt, hogy a zenéhez nincs közöm, botfülem van, sosem fogok énekelni, aztán 30 éves korom körül kerül elő ez a történet megint, amikor meg olyan emberekkel barátkoztam – véletlenül vagy nem – akik ebben az úgymond alternatív zenei kifejezés-módban érezték otthon magukat. Mondjuk, ez nem volt független attól, hogy milyen országban éltünk.

Valahol ezzel kapcsolatban azt mondta, hogy álrendben felnőve, a '80-as években egyfajta álkáoszt teremtettek maguknak, most viszont olyan látványos a káosz, hogy valami belső rendet kéne felmutatni. Miként lehetséges ez a művészet eszközeivel?

Az tény, ha definiál az ember egy irányt, amit mutatni akar, és ahhoz igazítja magát, akkor vége a dalnak. Más, amikor házat épít, azt jó esetben terv alapján teszi, bár ott sem kötelező, viszont a művészet kockázati játék. Menet közben derül ki, hogy elegendő impulzus ért-e megfelelő arányokban, vagy át kell írni, félre kell tenni az egészet. Egyébként meg Kafka mondta, hogy a világ készen van, nem lehet tudni, hogy egy adott novella talál-e helyet benne magának.

Szóval a dolgok valahogy maguktól működnek. Hisz Ön is mondhatni több karriert épített, mindig belekezdett valami újba, amire aztán egyszer csak ráépült egy infrastruktúra...

Fontosnak tartanám hangsúlyozni, hogy én sohasem építettem karriert. Amikor azt éreztem, hogy kedvem van valamit csinálni, akkor az valahogy létrejött. Ha az ember éppen jól védetlen, tehát jó médium, akkor abból akár ki is jöhet valami, ami aztán megtalálja a saját útját. Amiket csináltam, sosem ambícióból születtek, hanem jókedvű belső kényszerből. Amikor már az ember valami lesz – író, költő, dalszerző, filmrendező, akármi – és ez alapján neki kell fogni a következő munkának, akkor vége mindennek. Soha nem voltam elkeseredve azon, ha valami nem működött. Az elengedés a legfontosabb tudomány a világon, legyen szó a gyerekről, aki felnő vagy a nagymamáról, aki meghal.

Ez feltehetően a gazdagságra is igaz. Amikor a szigetes üzletreszéért kapott egy tekintélyes összeget, hamar elosztogatta...

Olyan világban élünk, amiben létezik egy pénz névre keresztelt általános egyenérték, amivel emberek munkáját, tehetségét mérik, hol igazságosan, hol igazságtalanul, és ezt el

Müller Péter
Sziámi a Moszkva klubban
Nagyváradon

is lehet fogadni, de nem kell belőle többet megtartani, mint ami az alapvető biztonsághoz szükséges, nem szabad nagyon bespájzolni. Sok gazdag vagy minimum jó módú emberrel találkoztam, mindegyikük egytől-egyig neuraszténiás, boldogtalan és aránytalan volt. Én nem szeretnék erre a sorsra jutni. Egyébként akár azt is lehet mondani, elosztogattam a pénzt, amikor túl sok állt belőle a házhöz, de inkább azt mondanám, hosszas mérlegelés után adtam belőle olyan embereknek a környezetemben, akikkel szemben méltánytalanul éreztem, hogy többem legyen, mint nekik. Semmiben nem szenvedek hiányt: van hat gyermekem, barátaim, élnek a szüleim, van hol laknom, ha dolgozom, étel is van az asztalon, néha még utazni is tudunk.

Mindentől szabadul, de valahogy mégis infrastruktúrák közepén találja magát: zenekarok, fesztiválok. Kell legyen valami a személyiségében, ami ezt generálja...

Azt hiszem, nem arról van szó, hogy hűtlen lennék. Bármilyen társakkal kialakult körülöttem, ahhoz nagyon is ragaszkodom. A Szigettel is kószolok, hogy most már olyan íz lett, de én mégis nagyon büszke vagyok rá. A gyerekből sem

feltétlenül az lesz, amit a szülő akar. Lilike most 7 éves, és nagyon kecses, akár balettáncos is lehetne, de mi van, ha bankigazgató lesz vagy eladó egy hentesboltban? Attól még az én Lilikém. Annyi dolgom van, hogy azt a keveset legalább, amit én értek az életből, ő is értse, de nem erőszakolhatom rá az elképzeléseimet. Visszatérve a Szigetre: nem azért léptem ki, mert bajom lett vele, csak nem az én történetem, nem vagyok vállalkozó. Szeretek verset írni, emberekkel lenni, élelni a dolgaimat, filmet csinálni, ennek melléktermékeként létrejött a Sziget vagy éppen a Miskolci Operafesztivál, amit 5 év után szintén otthagytam. A zenekarokkal is az van, hogy ezek az emberek a barátaim. A már említett Dévényi Ádám 14 éves korom óta vagyunk barátok, egyszer egy saroknyira laktunk a Ferencvárosban, a szüleink ismerték egymást, aztán elindult valami, most is írtunk dalt. Én mindenkivel, akivel dolgom volt, és még él, a mai napig jóban vagyok. Azért mondom ezt így, mert a Kontroll Csoportból két nagyon kedves ember is meghalt azóta, de hiába szűnt meg a zenekar '83-ban, jóval később is simán elmentünk együtt zenélni New Yorkba, amikor valaki elfelejtette, hogy már nem létezik a formáció és meghívott minket. Kiss Lacival az URH-ban zenéltünk, most Ausztráliában van, nemrég fogtam a három kisebbik gyermekemet és elmentünk hozzá, eltöltöttünk nála egy nagyon jó hónapot, még dalt is írtunk. Lehet, hogy az aktuális párom ettől felszisszen egy pillanatra, de azt se merném állítani, hogy azok a szerelmek, vagy annak nevezett szeretetlenségi viszonyok, amik voltak az életben, elmúltak volna attól, hogy külön vagyunk. Gyakorlatban ez úgy működik, hogy 22 éve együtt vagyok a feleségemmel, és három gyermekünk van, de előtte volt négy házasságom, és az összes volt feleségemmel és a nagy gyerekeimmel olyan jóban vagyok, mintha azok mind létező családok lennének. A volt feleségeim is kedvelik egymást, vannak, akik együtt is dolgoznak, a gyerekek állandóan együtt vannak. Legutóbbi videoklipünket a lányom csinálta, amikor a MOME-n diplomázott. Szóval minden kapcsolatom

Az elengedés a legfontosabb tudomány a világon, legyen szó a gyerekről, aki felnő vagy a nagymamáról, aki meghal

▷ megőrződött valamilyen formában. Minden hagyománnyá válik egy ember életében, ha jól csinálja.

Ugye, most két állandó dolog van az életében munka terén, az ...And Friends és a Baltazár Színház. Mesélne róluk?

Amikor Gasner János barátom meghalt, azt mondtam, ezek után ne legyen Sziámi, sőt azt sem tudtam, lesz-e más helyette. Aztán egy egyszeri zenéléskor a Sziget zárónapján észrevettem, ez most másképp szól, ez egy zenekar. Mivel ennek a programnak az angol nyelvű műsorfüzetben az volt a címe, hogy Müller Péter Sziámi and Friends, adott volt a név is. Régi haverok, akikkel régóta dolgoztunk, de egyszer csak ezzé állt össze a dolog szinte magától.

Olvastam, hogy erről még Hollandiában sajtótított el egy elméletet.

Nem elmélet volt, hanem egy tantárgy. Amszterdamban laktam, de bejártam egyetemekre tanulni, néha tanítani is, és azt hiszem a Groningeni Egyetemen volt egy kurzus, amit úgy hívtak, hogy Optimal Programing in Culture (*Optimális tervezés a kultúrában – a szerk.*). Ez valamifajta logisztikát takart, de nem a producer tudományát, hanem annál sokkal többet, szinte életfilozófiát. Azt mondja, ha van egy soktényezős helyzet, az optimális eredmény érdekében az összes dimenziót meg kell vizsgálni, milyen szinten áll, és ha mindenhol rendben vannak az arányok, akkor szabad csak pöccinteni rajta egyet.

Magyarán azt érdemes csinálni, ami már magától is majdnem kész van...

Igen, de még úgy is nagyon sok munka van vele. Bár nem találkozom még annyira naiv vagy ostoba emberrel, aki szerint a világ tényleg csak annyi, amennyi látszódik belőle – tehát a materializmust így egy nem létező fogalomnak tartom – de én mégis ezzel szemben állva idealistának vallom magam, azaz előbb kell megszülessen valaminek az ideája, mint a dolog maga. Tehát

„A sámán dobol, a dervis pörög, a modern művész műveket hoz létre”

FOTÓK:
TASNÁDI-SÁHY PÉTER

A sámán dobol, a pörög, a modern-kori művész pedig műveket hoz létre. Ez messze nem annyira funkcionális dolog már, mint a középkorban

ha az ember kapcsolatban van a saját eredetével, vagy mondjuk úgy, meghallja, mit üzen neki a kozmosz, tudni fogja, mi az, amit neki kell létrehoznia, nem szalasztja el az erre adódó alkalmat, és nem ártja magát olyan dolgokba, amikhez nincs köze. Ez a görögöknél szépen látszik. Ők a mítoszokat úgy fogták fel, mint üzeneteket a mindenségtől. Ha valaki e történetekbe foglalt üzeneteket érti, akkor udvariasan visszaüzen. Ez a kultusz. Ha tudatosan, ha nem, a művészet ma is erről szól. Aki nem művész, az keres egy kapaszkodót, például vallást, és imádkozik. A sámán dobol, a dervis pörög, a modernkori művész pedig műveket hoz létre. Ez messze nem annyira funkcionális dolog már, mint a középkorban. Persze van ennek piaca is, amivel ha az ihlet találkozik, az szerencsés.

A nagyobbbrészt értelmi fogyatékosokat foglalkoztató Baltazár Színházban talán éppen azt bizonyítják, hogy a kozmosz üzenetére adott illetlenes visszaköszönésre, visszamosolygásra való képessé, minden emberi lénynek sajátja...

Azért van ebben titok, mert a Baltazár egy válogatott csapat az értelmi fogyatékosok köréből, akikkel Elek Dóra immár 16 éve foglalkozik. Én hét éve vagyok színész náluk, és azt tapasztalom, olyan elemi lelki energiák működnek, amit nehéz néven nevezni. Koncz Zsuzsa mondta azt, hogy ezekből az emberekből „árad a szeretet”. Ezért lett ez a 21 élvonalbeli zenésszel készített cd-nk címe is. Persze ez úgy érvényes, ha hozzátesszük: agyonhasznált szavaink semmit sem érnek. A szeretet szót is leamortizáltuk, miközben ha lemegyünk a gyökeréig, érdekes dolgokat találunk. A szer ősi ugor szó szövetséget jelent, amiből a szereteten kívül sok más mellett a szertartás is ered. Hogy visszatérjek az elejére: ha az ember csak oly kis mértékben is tanulmányozza a hagyományt, hogy egy szónak az etimológiáját kikutatja, tisztában lesz az összes jelentésével, már másképp mondja ki. Nem kell új nyelvet találni, elég az öröklött nyelvünk éppen aktuális, pontos jelentéseivel kimondani, amit gondolunk, még akkor is, ha nem találunk értő fülekre.

Kalmár János kandidátus, történész

„Elpusztulnak a magyarok maguktól is” (1.)

Az egri Eszterházy Károly Főiskola docense a 18. századi magyarországi betelepítésekről tartott előadást a Szacsvey Akadémián. Beszélgetésük első felében SZILÁGYI ALADÁR a törökvilág elmúltá utáni helyzet elemzésére, az ország újjáélesztésére vonatkozó tervek ismertetésére kérte az előadót.

Ma már elfogadott, hogy a 18. évszázadot „hosszú századnak” minősítik. Hogy 1686-tól – legalábbis magyar szempontból –, Buda visszafoglalásával kezdődjön. Több forrás állítja, már ekkorra megszűnt a magyar többség Magyarországon és főleg Erdélyben. Mennyire megbízhatóak a történelmi demográfia korabeli adatai?

Szerintem nincs közmegegyezés arról, hogy a 18. század „mikor kezdődik” a magyar történetírásban. Mert van erre példa, a tízkötetes *Magyarország története* a legnagyobb összefoglalásunk, az valóban ott választja el a két századot, ott vonja meg a kronológiai határt közöttük. Viszont az összes többi, azóta keletkezett összefoglaló munka továbbra is 1711-nél húzza meg a választóvonalat, amivel én nem értek egyet. A kérdés érdemi részére térve, egyáltalán nem megbízhatóak a források, nincsenek komolyan vehető, országos léptékű adatok a korabeli népesedésre vonatkozóan. Amikre támaszkodhatunk a 18. század végét megelőző időszakban, ami a középkorig visszamenően érvényes, azok az adójegyzékek. Egyházi, állami adóösszeírások, helyileg a földesúrnak fizetett adók. Csakhogy ezek közös rákfénje, hogy csak az adótípus fizetésére kötelezetteket veszik számba. Például az adott felekezethez tartozó híveket. Másrészt tudjuk, hogy az állami adó alól a nemesség egésze mentes volt, a szabad királyi városok meg kollektíve adóztak,

Kalmár János

Bécsből sok miniszternek az volt a véleménye, hogy a tervezet túl retrográd. Nagymértékben akar kedvezni a magyar nemességnek, holott az anakronisztikus jogokhoz ragaszkodik

tehát családfőkre bontott összeírások nincsenek. A másik problematikus eleme a dolognak, hogy ezek az összeírások is csak részlegesen maradtak ránk. Úgy alakult, hogy például a peremterületekre, Erdélyre, Horvátországra nézve, csupán becslésekre vagyunk szorulva, ami óriási mértékben hordozza magában a tévedés kockázatát. A 18. század végén II. József idejében gyökeresen megváltozik a helyzet, ő készítette az első modern értelemben vett összeírást. Alapvetően katonaállítási céllal, de ez már egy statisztikai felmérési szándékot is magában rejtett: az állami adóztatás hatékonyabbá tétele volt a cél. Ahogy ez a monarchia más tartományjaiban érvényben volt a nemességre is kiterjedően. A nemesség az ő halála után ezért is igyekezett megsemmisíteni ezeket az összeírásokat, hogy ne maradjon nyoma, rájuk nézve kedvezőtlen következményei ne lehessenek. Ez az a bizonyos összeírás II. József uralkodása idején, sőt az első olyan, amelyik minden korábbinál lényegesen

teljesebb. Az egyetlen hiányossága, hogy Erdélyre, illetve Horvátországra nézve nem készült el. Megint oda jutunk, hogy ezekre a területekre nézve becsülnünk kell a lélekszámot.

Buda visszafoglalása után nem ért véget a hódoltsági területek visszaszerzése, hiszen még legalább harminc évig tartott... Viszont meglepően hamar próbáltak lépni, hiszen tudták, hogy a hódoltsági területeket újra kell építeni. Már három évvel Buda visszafoglalása után Kollonich Lipót elkészítette a maga tervezetét, a maga „Einrichtungswerk des Königreichs Ungarn” (A Magyar Királyság berendezése) című művét, ezzel párhuzamosan más javaslatok is születtek, többek között az Esterházy Pálé, a Széchenyi Györgyé. Miben különböztek ezek a tervezetek?

Az uralkodó, illetve a kormányzat különböző politikai csoportosulásoktól kért javaslatokat erre vonatkozóan. Esterházy Pál, az ország akkori nádora volt értelemszerűen az

▷ egyik ilyen ellaborátum készítője. Ő voltaképpen elsősorban nádorként a magyar katonaság parancsnoka is volt. Főleg a katonai szervezet átalakítására helyezte a hangsúlyt. Buda és az ország területének visszafoglalása nyomán nemcsak az addigi hódoltsági terület szűnt meg, hanem a végvárrá lett várak elveszítették a funkciójukat. Megint csak a középkori, hovatovább a Dráva menti határ védelmére kellett koncentrálni a törökkel szemben. Ez magával hozta azt a törekvést, hogy az egész katonai szervezetet át kell alakítani az új adottságoknak megfelelően. Ez volt az egyik dolog, a másik pedig, hogy ugyancsak Esterházy nádori minőségével összefüggő kérdés, hogy a legfőbb bíró is – a király után – a nádor volt, aki az igazságszolgáltatási rendszernek a korszerűsítését is javasolta, ami példátlanul rossz állapotban volt. Csak alkalmanként ülésező vándorbíráskodás zajlott. Ennek jóval később lett is fogantatja, de azt ő már nem érthette meg. A következő dolog, amit ő kívánt, a nádori hatáskör kiterjesztése volt. Mint a legfőbb rendi tisztségviselő, a magyar rendeknek nagyobb beleszólási lehetőséget kívánt a politikába az addiginál. Addig kénytelen-kelletlen lenyelték, hogy a hadiállapotról való tekintettel, a hadvezetésnek, a tisztikarnak az átlagosnál nagyobb beleszólása volt a dolgokba. De amint a háborúk befejeződnek, ez már indokolatlan, ráadásul a katonaság rengeteg visszaélést követett el, például adószedés közben. Ez is indokoltta a változásokat, meg a politikások igénye, hogy ők vehessék kezükbe az ország irányítását, ne a tábornoki kar, a haditanács és annak a megbízottai. Esterházy ellaborátuma nem egy terjedelmes mű, körülbelül húszoldalas. Viszont a Kollonich Lipót győri püspök, esztergomi érsek vezette bizottság tervezete jó 400 oldalas terjedelmű munka.

Nemde, több területre kiterjed, mint az Esterházy-féle javaslat?

Igen. Őt nagy fejezetből áll, az igazságszolgáltatás, a katonai ügyek, a politikum, ami lényegében a közgazdaságot fedti le, az egyházi ügyek mellett a legtagabb értelemben vett

gazdasági ügyekre terjed ki. Ezt nyolcvan ülésen át készítették elő, másfél éves munkával. Egy bizottság együttes munkájának a gyümölcse, amelynek Kollonich volt az elnöke.

Tudtommal, egyetlen magyar tagja sem volt a bizottságnak...

Valóban nem volt magyar tagja, de Esterházy Pálnak és a magyar rendeknek odaadták véleményezésre. Lesújtó véleményt írtak róla egyébként. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy mindez nézőpont kérdése is, hiszen Kollonich maga magyar főméltóság volt, Komáromban született. Ha anyanyelvét tekintve nem is volt magyar, de magyar főrend volt. Tehát Bécsből nézve abszolút megfelelt. Nem beszélve arról, hogy korábban nem csak mint főpap, hanem egy időben, mint a Magyar Kamara elnöke is működött. Tehát a gazdasági ügyekre is országos rálátása és ezzel összefüggő tapasztalata volt.

Az a bizonyos forráskiadvány, amit ön Varga. J. Jánossal közösen adott ki németül, tartalmazza az összes korábbi berendezési javaslatváltozatot?

Az ember nem mondhatja, hogy „valamennyit”, mert sose tudhatja, később mi bukkan elő. Úgy mondanám, hogy az ismerteket igen. Igyekeztünk közreadni ebben a kötetben az úgynevezett vitajegyzőkönyvet is – szinte páratlanul ritka szerencse, hogy megmaradtak –, melyben a magyar rendi bizottság, illetve a bécsi miniszteri konferencia is véleményezte, az uralkodó elnökletével.

Az örökös tartományok is beleszóltak a vitába?

Nem a tartományok, hanem az egyes miniszterek nyilvánítottak véleményt az egyes kérdésekkel kapcsolatban, és ezekről az ülésekről készült jegyzőkönyvek ránk maradtak. Úgyhogy lehet tudni, névre szólóan, hogy melyik miniszternek, milyen kérdéssel szemben, mi volt a álláspontja. Mindez nem minden esetben könnyen értelmezhető, hiszen minden ilyen, nem a nyilvánosságnak szánt jegyzőkönyv a titkár jegyzésé-

ben született. Túl azon, hogy ez egy borzasztó, alig kiolvasható írka-fírka, hiányos is. A szöveg megfogalmazója jelen volt, őt a feljegyzett szavak, utalások emlékeztették valamire, de az utókor kutatója, aki nem volt ott, nehezen tudja az odavetett szavak mozaikjából összeállítani az elhangzottakat. De a lényeg, ez ritka szerencse, hogy megmaradt.

Vélhetően a dolgok tovább is formálódtak, alakultak, kiegészültek, esetleg kompromisszumok kötöttek. Bizonyára sokan örültek annak, hogy a franciákkal vívott háború miatt elhalasztódott az egész, majd később vált hatékonnyá. A magyar nemesség érdekeit mennyire tudták érvényesíteni?

A rendek véleménye beszédese ezzel kapcsolatban. Általában eléggé elmarasztalták. Túlságosan udvarhűnek titulálták, főleg azt nehezményezték, hogy nem törekszik a nemesi kiváltságok megőrzésére. Különösképpen a nemesi adómentesség fenntartásának a hiányát fájlalták. Viszont Bécsből sok miniszternek az volt a véleménye, hogy a tervezet túl retrográd. Nagy mértékben akar kedvezni a magyar nemességnek, holott az anakronisztikus jogokhoz ragaszkodik, Isten tudja, hány száz éves törvényekhez. Sőt, az Aranybullától kezdve a Tripartitumot is szóvá teszik. A Kollonich-féle bizottság két tűz közé került, hiszen magyar szempontból nagyon udvarhűnek, szervilisnek tűnt, a másik oldalról meg épp az ellenkezőjével vádolták. A magyar történetírásba az előbbi nézet került bele, ez a szemlélet kap hangot ismételt.

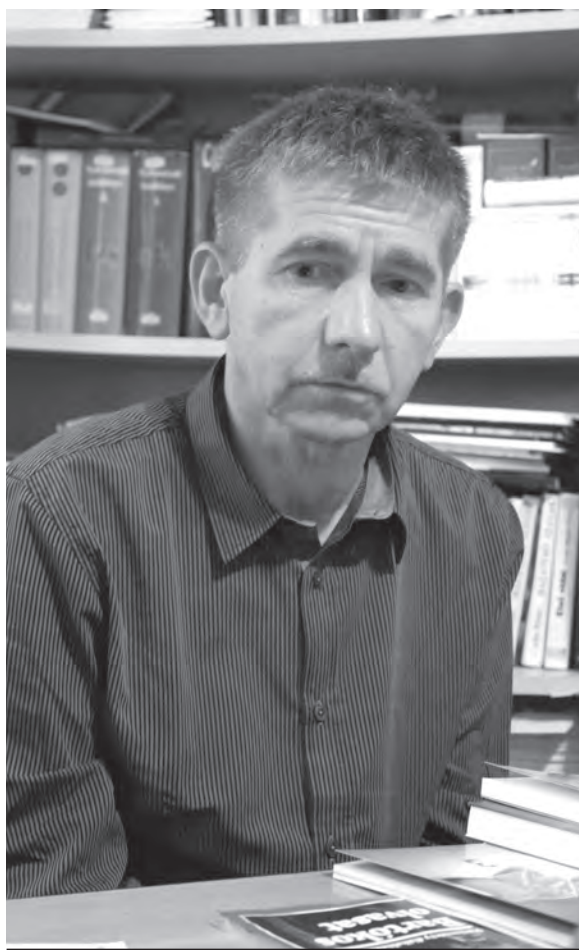
Ha felállítjuk a történetek mérlegét, ennek a nyelve merre billen? Kollonich megítélése ellentmondásos. Azt írta öfelségének, hogy „Magyarország vagy annak nagy része germanizáltassék, a forradalmakra és nyugtalanságra hajló magyar vér a némettel szelídítettessék, természetes ura és örökös királya hűségére és szeretetére”. A mai történész, aki tudja, hogy akkor és azóta mi minden történt, hogyan ítéli meg ezt a javaslatot?

Egy politikus, ha valamit meg akar valósítani a terveit közül, úgy kell megfogalmaznia, hogy az adott fórumnak, amelyik abban dönt, vagy véleményt nyilvánít, minél inkább elnyerje a tetszését

Az ön által is idézett mondatokat sose szabad kiszakítani a környezetükből. Hozzá kell tenni még egy dolgot. Ezt az ellaborátumot, e négyszáz oldalnyi terjedelmű tervezetet természetesen az uralkodó nem olvasta el. Hiszen az egész német-római birodalmat, a császárságot is irányítani kellett. Ma is úgy működnek a minisztériumok és a kormányzat, hogy a legfelsőbb szinten nem olvasnak el mindent az utolsó betűig. Készítettek Lipót császár számára egy húsz oldalas preambulumot. És ebben a summázatban már megjelent a miniszteri konferenciának is a véleménye. Abban semmi ilyen szöveg nem szerepel. Én azt gondolom néhány kutatótársammal egyetemben, hogy ez a miniszteri konferenciának a megnyerésére szolgált. Egy politikus – és Kollonich is az volt – ha valamit meg akar valósítani a tervei közül, úgy kell megfogalmaznia, hogy az adott fórumnak, amelyik abban dönt, vagy véleményt nyilvánít, minél inkább elnyerje a tetszését.

Tehát az idézett, inkriminált szöveg inkább „csomagolás” volt, mint lényegi elem?

Persze. Mert a császárnak, azaz a magyar királynak készült summázatban semmi ilyen tartalom nincs. Egyébként az eredetiben, a teljes verzióban is elsikkadó, soha vissza nem térő kijelentés. Egyszerűen arról van szó, tekintetbe kell venni, hogy Kollonichnak személyes ellentéte volt Caraffa felsőmagyarországi főkapitánnyal. Caraffának nem egy átlagos tábornoki szintű befolyása volt a bécsi udvarban, a nápolyi Caraffák, a Rómában legbefolyásosabb bíborosokat adó család tagja volt. Az ő személyes kapcsolatai messze túlmentek azon, ami egy átlagos tábornoknak a súlyát jelentette a bécsi udvarban. Ezért ezt az ellentétet – ha tetszett neki, ha nem – az uralkodónak is figyelembe kellett vennie. Itt Kollonich tesz egy gesztust az egyébként általa gyakran bírált császári hadvezetésnek. Nyíltan kritizálta őket, hogy nem tartanak fegyelmet, a népet kiszípolozzák az adókkal és a beszállásolással. A tábornoki kar meg nem győzte ezeket a vádakot visszautasítani. Tehát

FOTÓK: SZÜCS LÁSZLÓ

Némely település esetében tudjuk, milyen okból, hány embert temettek el, másutt csak olyan feljegyzések vannak, hogy szekérszámra hordták a halottakat a tömegsírokba

tesz ez irányba egy gesztust, hiszen az udvari haditanács vezetője is ott van a konferencián. Ne felejtjük el, hogy nem sokkal a Thököly-mozgalom leverése után vagyunk.

Az viszont mai szemmel, a mi szemünkkel is nézve javára írható, hogy – ha nem is volt a „nép barátja” – a paraszti terheknek a megkönnyítésére is próbált javaslatot tenni. Ez mennyire valósult meg?

Kollonich ellentmondásosságát én nem tagadom, de nem ezzel az ellaborátummal összefüggésben látom, hanem azzal, amit ő főpaként cselekedett a protestánsok ellen. Ez egy más vonulat, és az ellenük folytatott perekben játszott sajnos gyalázatos szerepet. Az ellaborátum viszont a kor viszonyai mellett, az adott helyzetben korszerű és végrehajtható javaslat volt. A többivel, akár az Esterházy Páléval, akár a magyar rendekével összevetve, azokban valóban rengeteg Mohács előtti kiáltás, jögelem van. Ők megállították az órát. Kollonich viszont valódi,

korszerű reformokat szorgalmaz, próbál a nyugati, a törökök által nem érintett örökös tartományokban életbe lépett reformokhoz hasonlóakat bevezetni. Valóban, a jobbágyságot is meg akarta kímélni a túlkapásoktól, de nem csak a katonaiaktól, hanem a földesúri túlkapásoktól is. Szabályozni kívánta azokat a terheket, amelyekkel a földesurak sújtották a jobbágyokat, s amelyek teljesen szabályozatlanok voltak. Mária Terézia úrbéri rendelete fog majd több nemzedékkel később államilag rendet teremteni. S az is mekkora tiltakozást váltott ki...

Alig fejeződött be a 16 éves háború a törökkel, a Rákóczi-szabadságharcnak is sok áldozata volt. Egyrészt több feléledő vidék ekkor süllyedt vissza, sőt, voltak vidékek, ahol több falu pusztult el, nem csak a labancoknak, hanem a kurucoknak köszönhetően is. Ráadásul kitört a pestisjárvány is. Fel lehet mérni, hogy e két tragikus eseménysorozatnak hány áldozata lehetett?

Úgy vannak adataink, hogy némi település esetében tudjuk, milyen okból, hány embert temettek el, másutt csak olyan feljegyzések vannak, hogy szekérszámra hordták a halottakat a tömegsírokba. Az ilyen feljegyzéseket nem tudjuk számszerűsíteni. Országos adataink nincsenek. A pestisjárványt 1708-tól kezdve, Lengyelország felől hurcolták be, bár Rákóczi tényleg igyekezett mindent megtenni ellene, karantént létesítettek a határon, bizonyos ideig a beutazókat ott tartották.

Bercsényi szerint a pestis több áldozatot követelt, mint a harcok...

Igen, ő próbálta ezzel a feltételezéssel is menteni a kuruc munda becsületét. Az kétségtelen, hogy 1709-ben Savoyai Eugén, a haditanács elnöke – amikor a katonai párt Bécsben végleg le akart számolni a szabadságharcra, és követelte, hogy több császári katonát kellene Magyarországra vinni – megjegyezte, „nem érdemes, elpusztulnak azok maguktól is a járványban.”

(Folytatása jövő heti számunkban)

Ai Weiwei kiállítás a berlini Martin Gropius Bauban

Rozsdamentes márvány

Képzőművész, építész, fotós, botrányhős, politikai aktivista: a kínai Ai Weiwei munkáiból Berlinben nyílt tárlat emlékeztetőjeként annak, mit gondolunk az egyediségről, a tömegről, az anyagról és anyagtalanságról, a szabadságról és szabadságvesztésről, a lényegről és lényegtelenségről. PARÁSZKA BORÓKA írása.

Kétely és katarzis: különös, hogy ez a két fogalom és érzelmi-intellektuális állapot milyen közel van egymáshoz. Még különösebb, hogy erre a kínai művész, Ai Weiwei *Evidence* című kiállításán döbben rá az ember. A berlini Martin Gropius Bauban áprilisban nyílt tárlat igazi európai, sőt kontinensek közötti esemény, élmény. Egyrészt olyan vizuális tartalom, amely önnön politikai, esztétikai hagyományaival szembeállítja az európai befogadót, másrészt azért, mert a politikai ellenállóként is ismert Ai Weiweit nem engedték ki Kínából a megnyitóra. A kiállítás közéleti láttelep és állásfoglalás is.

Csak az alkotás szabad Bár az alkotó nem kapott kiutazási engedélyt, az alkotásoknak szabad volt az út. Berlin szívében 18 teremben, háromezer négyzetméteren csodálhatóak meg Ai Weiwei alkotásai, videoinstallációi. Gereon Sievernich kurátor, a Martin Gropius Bau igazgatója jelezte: a művészt a július 7-i zárásig várják, reménykednek benne, hogy Peking jobb belátásra tér. Monika Grütters kulturális miniszter felszólította a pekingi kormányt, ne korlátozzák Ai Weiwei utazási szabadságát.

Dicséretre méltó szolidaritás, ám a kialakult helyzet 22-es csapdája. A maoista hagyományok iránt elkötelezett költő Ai Csing (későbbi Tienanmen téri ellenálló) fia ugyanis „abból él”, az a legfőbb ihletforrása, hogy a hatalom elnyomja, megfigyeli, házkutatásokat tart nála, megsemmisíti alkotásait. Ezt az állandó nyomást különböző eszközökkel rögzíti és műalkotássá teszi. A pe-

A kínai művész csak virtuálisan lehetett jelen ezen a megnyitón is

A léptékük-nél, méretük-nél fogva is sokkoló alkotások kijutnak az országból, láthatóak külföldön, így kormányzati hozzájárulással folyhat a kormányzat elleni vizuális demonstráció

Ai Weiwei installáció: háromlábú székek tengere

kingi hatalom tűri, sőt valamilyen értelemben támogatja is, a léptékük-nél, méretük-nél fogva is sokkoló alkotások kijutnak az országból, láthatóak külföldön, így kormányzati hozzájárulással folyhat a kormányzat elleni vizuális demonstráció.

Kételyek és válaszok A bejáratnál a Yong Jui Pai kerékpárinstalláció egyik darabja látható. Ez a bicikli Kína leggyakoribb márkája, az ezekből készült munkákat egy éve az olaszországi Gallery Continuanban mutatták be. Berlinbe a vázak mentén összefforrasztott, „végtelenített” kerékpár érkezik, egy hatalmas, mennyezetre erősített bicikli henger, a Martin Gropius Bau előterét kitöltő csillár. A jegyért sorba álló látogatókat (szép számmal vannak, a megnyitó után napok alatt elérte az ideérkezők száma a százezres

határt) sokkolja a látvány, fejüket forgatva csodálják a konstrukciót, ami mégsem elegáns lakberendezési elem, hanem a tömegtermelés és a hétköznapi tárgyhasználat át-lényegített mementója. A tetszetős modernitáskritika a jegyvásárlásig tart, a múzeum központi halljában újabb, immár a tradíciókra visszatekintő installáció fogad. Háromlábú székek tengere tölti be a teret, szorosan egymás mellé illesztett ülőeszközök: sok generáció örökölt ilyeneket századokon át a kínai családokban, apáról fiúra szálltak ezek az apró bútordarabok. Ma már műanyag változatuk kapható inkább, a faragot székek azonban őriznek valamit Kína történetéből, és ezt Ai Weiwei hosszas gyűjtőmunka révén igyekszik menteni, láthatóvá tenni. Ugyanezek a székek tavaly más elrendezésben láthatóak voltak a Velencei Bienná-

lén, ott azonban nem álltak katonás rendben, hanem – a kerékpárokhoz hasonlóan – egymáshoz illesztve, a levegőben, a lebegés illúzióját keltve szóródtak szét a térben. Ez volt a „székrobbanás” installáció. Most, mint az agyagkatonák, úgy sorakoznak egymás mellett az egyforma bumfordi ülőalkalmatosságok. Mégis mind különböznek, egyiknek néhány centivel hosszabbak a lábai, mint a másoknak, van sötétebb, van világosabb. Leheletnyi individualitásuk incselkedik az emberrel, a métereiken át hullámozó széktengerben a szem azt keresi, hol bomlik meg az egység, villan fel a szünette, idő edzette fafelületek egy-egy sajátos árnyalata. Teljesen más anyag, más térszerkezet, mint a mennyezetre erősített kerékpárok esetében, de ugyanaz a viaskodás a kollektivitás és az individualitás, a funkciókeresés és a funkcióvesztés között. Fura mellékhatása a vizuális élménynek, hogy az évszázados faanyagnak kesernyészaga van (dohszag?), a történelem valóban „érezhető”, és nehezen viselhető. Több mint nyolcszáz szék, több mint hétszáz kerékpár: ekkora mennyiség óhatatlanul hat az emberre, nehéz nem belefeledkezni a tárgyak térjátékába. Nem túl könnyű hatás ez? – születik rögtön a bejárat után az első kétely. És azonnal jelentkezik a második is: ilyen művészi „tömegtermelés” hogyan szállítható, ha valóban szigorú az elnyomás? Egyáltalán hogyan hozható létre ez az ipari felkészültséget, gyári csapatmunkát feltételező munka? Állandó műteremhiánnyal, forráshiánnyal küzdő nyugati művészek számára elérhetetlen feltételekre van szükség ahhoz, hogy egy-egy ilyen alkotás megszülessen, majd utaztathatóvá váljon.

Ai Weiweinek vannak is, nincsenek is válaszai kételyeinkre. Terméken át ömlik a különböző formában felmutatott rendszerkritika: az ellene indított kínai adócsalási per mementói (a koncepciók eljárásban a művész támogatói utalványokon küldtek pénzt, hogy a hatóságok által követelt összeget teljesíteni tudja, az utalványok másolata tapétaként borítja az egyik terem falát), a Fake néven ismertté vált műhelyének felülásának nyomai, a kihallgatások,

Akár egy óriási csillár a kerékpárokból készült mű

Ezek a tárgyak gyönyörködtetnek és elborzasztanak, szembesítenek azzal, hogy elmesélhetetlen, felfoghatatlan, végigmondhatatlan történeteink is besűrűsíthetők egyetlen félreérthetetlen jelbe

vallatások rekonstrukcióját közvetítő videóinstallációk. Még a börtöncellát is felépítették az egyik kiállítóteremben, mocskos wc-vel és zuhanyrózsa nélküli zuhanyzóval együtt – hogy érezni lehessen, hol raboskodott az, aki ellenállt. Minden kétellyel együtt egyértelmű: a rendszer, amellyel szemben Ai Weiwei hol szigorúan, hol játékosan, hol pátosszal, hol ironiával lép fel, rendkívüli erő. Az egyéni szándékokat, véleményeket elnyomó kínai hatalmi gépezet – mondhatnánk, ha nem sejlene fel egy általánosabb, univerzális képlete az emberi erőszakszervezeteknek e jól konstruált installációkban, performanszokban.

Végtelenített áldozatok Esztétikai értelemben mégsem Ai Weiwei akciói, protest-alkotásai érvényesülnek igazán, hanem azok az anyag- és perspektíva tanulmányai, amelyek lenyűgöző lenyomatai radikális esszencializmusának. Drámai sorozata a szecsuanai földrengés áldozatai előtt tisztelgő munkák láncolata. A 2008-as kínai földrengés tragédiáját súlyosította, hogy a korrump, minőségileg ellenőrizetlen, tömegtermelésben készült ingatlanok szedték

áldozataikat. Több ezer kisiskolás halt meg, mert a betonpanelekből épített kollégiumok kártyavárként omlottak össze: az építetők a vasbetonból kispórolták a vas merevítő eszközöket. A kormány az áldozatok számát igyekezett eltíkolni, ekkor hirdetett civil ellenállási mozgalmat Ai Weiwei. A szülők segítségével 5200 kisiskolás áldozat nevét sikerült azonosítani (Berlinben kivétőn végtelenítve jelentek meg a nevek), a törmelékek között zajló kutatásról videó installációkat készítettek. A vasbetonelemeket Ai Weiwei gyári körülmények között (csakúgy, mint a kerékpárokat és a székeket) preparálta, azokból is különböző installációkat készített.

Mi van a hiány mélyén? Az emlékezés akkor sűrűsödött be, tette érthetővé, hogy mi történt: amikor a rozsdás, valódi teherbírára alkalmatlan vasdarabokat márványból újrafaragta. A többi, grandiózus kiállítási tárgyhoz képest így kis objektumok születtek. Csillogó, tökéletes, a végtelen felé kanyargó márvány ívek. Ellentéteiként mindannak, ami van, jele annak, aminek lennie kellene, ahogyan lennie kellene. Ezek a tárgyak gyönyörködtetnek és elborzasztanak, szembesítenek azzal, hogy elmesélhetetlen, felfoghatatlan, végigmondhatatlan történeteink is besűrűsíthetők egyetlen félreérthetetlen jelbe. Ilyen egyszerű az élet és a halál.

A tömeg lelkesen hömpölyög végig a Gropius Bau termein, fotóznak, beszélgetnek, hosszan állnak az emberek egy-egy alkotás előtt. A kiállatnál olvasható a politikai elnyomásban élő művészt támogató levél, amelyet Ai Weiwei németországi tisztelői jegyeztek. Magyarországon éppen arról zajlik a vita, van-e értelme a hasonló civil akcióknak, „levelezősdinek”, „petíciósdinak”. A tárlat után a válasz az: van értelme, és nem is lehet másként ellenállni, felszabadulni, csak így, a kollektív aktivizmus, az állandó kommunikáció, odafigyelés, kapcsolattartás formáival. Az igazi kérdés és feladat azonban az, belátjuk-e és megértjük-e, mi van a romlás, a hiány mélyén? A rozsdás hiány helyét talán kitölti a márvány tökéletesség.

A természet művészete

Mi sem viheti közelebb az embert a természethez, mint annak alapos vizsgálata. A tájművészet, bár kevésbé ismert alkotói forma, jelentős szerephez juthat nem csak az egyén, hanem egy közösség életében is, a sepsiszentgyörgyi PÉTER ALPÁR munkássága jól illusztrálja ezt. KUSTÁN MAGYARI ATTILA interjúja.

Jól sejthetően gyerekkori választás, családi háttér adja meg a választ a kérdésre, miért lesz valakiből művész. Ez hogyan történt esetében?

Nagypám nem hívta magát hivatásos festőnek, de egész életében festett, a bécsi művészeti akadémián tanult, de a háború miatt nem fejezte be. Édesapám grafikusként dolgozott, ő politikai okokból nem végezhetett főiskolát. Gyerekkoromban nem készültem képzőművésznek, de amikor indult a sepsiszentgyörgyi művészeti líceum, egyértelmű volt számomra, hogy oda iratkozom be, mert szerettem rajzolni, a matematika viszont távol állt tőlem. Ma ismét diák vagyok, a bécsi tudományegyetemre járok képzésre Colin Foster szobrász a mesterem, és természetművészettel, public art-tal foglalkozom.

Egy művésznek mennyire van szüksége azokra a képzésekre, amelyeket egy egyetemen kaphat meg?

A művészetnek is van szakmai része, amit meg kell tanulni. Még ha a legelvonatabb kortárs művészeti műfajokban is dolgozik, amennyiben van neki egy jól megalapozott szakmai képzettsége, amin keresztül magas szintre lett fejlesztve a térérzékelése, színlátása, az csak előnyére válik. Ez nem azt jelenti, hogy az lehet jó képzőművész csak, aki átment ezeken a folyamatokon. Egy jó művész azért jó, mert szellemileg arra érett, de minden alkotói út más és más.

Hogyan jutott el a tájművészet-hez?

Az elmúlt tíz évben elsődlegesen zárt terekben gondolkodtam, az installációim szociális témákkal, az ember belső kérdéseivel foglalkoztak. Miután vidékre költöztem, rendelkezésemre állt egy óriási szabad térfelület, ahol lemegy és feljön a Nap, fúj a szél, vagy épp vihar tombol. Kapcsolatba kerültem a természetművészet nemzetközi mozgalmával. Meghatározó élmény volt a dél-koreai Geumgang Nature Art Biennálén való részvételem 2012-ben. 2013-ban egy rezidens programban vettem részt, közben megszerveztem a YATOO nemzetközi természetművészeti program itthoni bemutatását.

Része lett egy nemzetközi projektnek, amely tájművészeket hivatott egybegyűjteni és alkotói utakra vinni.

A GNAP-ról van szó, azaz a Global Nomadic Art Projectről. A két évvel ezelőtti biennálén bemutatva a projektet Won-gil Jeon képzőművész és kurátor kivetített egy térképet, rámutatott egy felrajzolt vörös vonalra és teljes könnyedséggel azt mondta: ezt az útvonalat fogják a GNAP-ban részt vevő művészek utazva végigalkotni. A vonal körbefutotta a világ térképét. Ez egy grandiózus dolog, de a keletiekben nagy a kitartás és a hit. Won-gil kurátor és a Koreai Természetművészek Szövetsége szervezésében az idén megvalósult a program első „demó-verziója” a GNAP-Korea 2014. Egy nemzetközi művészcsapat végigutazta, végigalkotta Korea különböző természeti és kulturális helyszíneit. Jövőre a program helyszíne az ázsiai kontinens, egybefogva a különböző országok hasonló profilú kulturális intézményeit. Ez a székellyöldi kaláka globális változata. Ezt követi 2016-ban Afrika, aztán 2017-ben Európa.

Hogyan zajlott a koreai próba?

Érdemes előbb szót ejteni arról, miért ez az ország a tájművészet kohója. 1981-ben a YATOO művészcsoporthoz Gongjuban, a globalizálódó nagyvárosi szintér helyett a termé-

szetet választva művészetük helyszínéül. A fiatal művészek a vidéki környezet mellett döntöttek, a YATOO csapat tagjai különös érzékenységgel viszonyultak a természethez, szinte együtt lélegezve vele. Emlékezetükben még élesen élt a koreai háborúval együtt járó óriási tájpusztítás, ráadásul a koreai kultúrának is szerves része a természet tisztelete. Az így kibontakozó művészeti mozgalom a természettel együtt élő vidéki ember életformája és élettere is a művészet színtere lett. A kortárs nyugati művészeti mozgalmaknak csak a formai kerete és alkotói szabadsága lett átvéve, új tartalommal megtöltve. A koreai történelmekkel párhuzamosan a világ más pontjain is voltak hasonló művészeti megmozdulások, mint a Marosvásárhelyi Mamú csoport akciói a nyolcvanas években. Ezek a törekvések csak formai rokonságot mutatnak az amerikai land art-tal, ahol a természet elsődlegesen legyőzendő anyag és nem alkotói partner, a századfordulóra váltak egységesen meghatározható művészeti mozgalmakká nature art néven. Ez a fogalom, aminek magyar változata a természetművészet, elsődlegesen nem egy külsőségeiben meghatározható művészeti mozgalmat takar, sokkal inkább egy művészetfilozófiát, ami meghatároz egy alkotói attitűdöt. A művek technikailag lefedik a kortárs képzőművészet teljes palettáját, a szellemiség az, ami összeköti őket. Egy természetművészeti alkotás a természeti környezetet az ott megnyilvánuló erővel együtt alkotói partnernek tekinti, nem avatkozik önkényesen annak működésébe. Megnyilvánulásának teréül magát a teljességet, a makrokozmoszt választja, túllép a materialista világképen, kutatja az ember és természet közötti összhang megbomlásának okait és ennek helyreállításában vállalható szerepét. A koreai körútra visszatérve: maga az utazás vált alkotói folyamattá, a művész tudatos nyomhagyása műalkotássá.

Nyilván kevesebb időt kaptak alkotásra, mint a biennálén, ahol egy

Egyre inkább valloam azt, hogy egy jó művész azért jó, mert szellemileg arra érett, de minden alkotói út más és más

a homokon sziklától szikláig, minden mozdulat után húztam a testem mentén egy vonalat. A végeredmény egy, a tenger hullámvonalaira merőleges vonalsor, ami testem mozgásának rögzítése. A dagály érkezésével a vízszintes hullámok vonalai lassan elmosták testem függőleges vonala- it. Egy közös meditáció a teremtvé pusztító természettel, gyönyörű volt megélni. A folyamat fotó- és audio dokumentációja egy beltéri kiállítás anyagát képezi.

Nincs ez ellentmondásban azzal, hogy egy elvont mű megértéséhez szükségünk van kellő ismeretanyagra?

Az a probléma, ha az egyik fél előítéléssel viszonyul a másikhoz, azt gondolja például a művész, hogy a másik ember nem képes befogadni az alkotását. Ha kellő tisztelettel fordulunk a közönség felé, akkor működik a dolog, ehhez nem kell a Távol-Keletre utazni. Itthon is hajtottam végre olyan performanszt, amelyet az egyszerű embertől az értelmiségi körig mindenki díjazott. Szép példa erre a köpeci szil melletti Körlés munkám, ahol a helyi közösséggel együtt építettünk és hoztunk működésbe egy jégmalmot. Koreában tapasztaltam, mennyire más az alkotó, a kurátor viszonya a közönséggel. Egy megnyitó közösségi esemény, nem elhangzik egy beszéd, és mindenki megy az útjára, hanem elvárják a művésztől, hogy álljon szóba a közönséggel, kérdésekre válaszoljon akkor is, ha azok bután hangzanak.

Ez miért nem történik így nálunk is?

Elsődlegesen az a kérdés, kit akarunk megszólítani, egy zárt körű szakmai közönséget vagy egy szélesebb réteget. Milyen művészetben gondolkodunk, hogy határozzuk meg annak célját? A kortárs művészet lehet belterjes, öncélú heccelődés a társadalommal, vagy lehet hinni a művészet társadalomformáló, problémákat feloldó erejében, amikor már nem játékszer, hanem erő a művész kezében. Ezen a ponton fontos a kommunikáció, a közös nyelv a közönséggel.

munkafolyamat több hónapig tarthat. Mi a különbség a gyorsan elgondolt és végrehajtott, és a hosszú folyamat szülte mű között?

A hosszú idő arra jó, hogy az alkotó megszokja a helyet, a nyelvet, az ízeket, a környezetet, és egy akár évekig látogatható művet hoz létre. Itt azonban nem azt várták el, hogy időtálló alkotás készüljön, hanem egy gesztus értékű nyomot hagyjunk magunk után válaszként arra a természeti és kulturális impulzusra, ami ért. Mindkét alkotói út egyformán értékes eredménnyel járhat. Egy japán haiku három sora egyenértékű lehet egy három kötetes regénnyel.

Konkréten mivel készült a koreai útra?

A Gongjui múzeum őskori részlegén megdöbbenve láttam, hogy a kiállított edények mind formai megjelenésükben, mind díszítésükben nagy rokonságot mutatnak a velük egykorú európai rokonaikkal. Ez a felismerés ahhoz a gondolathoz vezetett, hogy az emberi kultúra kezdeteikor, amikor még közvetlen kapcsolat volt természet és ember között, aki vizuálisan is megpróbálta leképezni világát, hasonló vonalvezetésű jelekkel tette azt. A há-

Péter Alpár
a koreai
tengerparton.
Hagyta, hogy
megszólítsa a táj

A kortárs művészet lehet belterjes, öncélú művészkedés, heccelődés a társadalommal, vagy lehet hinni a művészet társadalomformáló, problémákat feloldó erejében

romszög vonallal kitöltve mindenki számára hegyet jelenthet. Az erdélyi ácsolt ládák díszítésében sok ilyen őseredetű jelle bukkantam. Ezeknek készítettem el egyszerűsített vonalrajzait, kiválasztva nyolcat, amik felhasználásával pecsételt égetett agyag „kavicsok” is készültek. Ezek kerültek tarisznyámba pár egyszerű eszközzel együtt, mint kés, ásó, fűrész, fűrő, kötél, útinapló, fényképezőgép. A többit a spontán megérzésekre és a kreativitásra bízta. Hagytam, hogy megszólítson a táj, s megérezsem, melyik helyszínen melyik magammal hozott jel sejlik fel vizuálisan a koreai tájban. A válasz mindig megérkezett, hogy hol, melyik jellel díszített agyag kavicsot kell hátrahagynom egy tájbeavatkozás vagy performance emlékével együtt. Hogy példát is említek: a viharos szélben hullámzó tenger tajtékos felszíne és egyenletesen ismétlődő robajának monoton ritmusa mind vizuálisan, mind auditíven szépen válaszoltak egy párhuzamos vonalakból álló monoton rajzolat- ra, amit magammal hoztam. A lét monoton lüktetése, szívverése. Sok értelmezése lehet a rajzolatnak. Egy performanszt hajtottam végre az apály után visszamaradt homokos parton, két sziklazátony között. A tengerre merőlegesen végiggurulva

Színházi függetlenek Marokkóban

Közös színházi projekttel és számos visszahívással zárult az Osonó Színházműhely turnéja. Az Afrkában először fellépő sepsiszentgyörgyi társulat négy hét alatt tízezer kilométert utazott, a marokkói fellépések mellett Milánóban, Veronában és Újvidéken is láthatták a nézők a Fazakas Misi által rendezett *Ahogy a víz tükrözi az arcot* című előadást. **PREZSMER BOGLÁRKA** beszámolója.

Mohamed Benjeddi fesztiváligazgató mutatja be a társulatot az oujdai közönségnek, meghatározó színházi találkozásnak nevezve az előadást, amit először Dániában, majd a monacói színházi világtalálkozón látott. E kölcsönösen maradandó találkozásnak az eredménye, hogy Európa országai mellett, ázsiai koprodukciók után, afrikai fesztiváltornén is részt vehet a Színházműhely. A szervező csapat, a Comeodrama Színházi Műhely lelkes, kedves emberekből áll, közülük többen emlékeznek az Osonóra Monacóból. A VII. Nemzetközi Színházi Találkozó szaúdi, francia, belga és marokkói társulatok alkotásait gyűjtötte egybe. Bár csak két napot tölthettünk a május 12-17. közt zajló eseményen, rangját és értékét pontosan érzékelhettük ez idő alatt is. A marokkói színházi kultúra jeles alakjai: Benyounese Sadik, regionális és országos társulások alapítója, Brahim Demnati drámaíró és rendező, Latefa Ahrare színésznő is szerepelt a díszvendégek közt.

Oujda, lebontani az előítéleteket A kelet-marokkói Oujda kulturális szempontból modern, gazdaságilag is fejlődő város, több egyetem és regionális intézmény központja. Színházának amfiteátrumszerű nézőtere négyszáz fő befogadására alkalmas, a közönség jórészt helyi egyetemisták sorából kerül ki, akik megörökítik a jeleneteket, filmeznek, csendben figyelnek. Úgy tűnik, nekik természetes, ha minden hatást

Az Osonó Színházműhely csapata a kelet-marokkói Oujda-ban

tapssal jutalmazhatnak. Lelkesen tapsolnak, brávóznak, és senki nem indul haza előadás után, bár nem volt közönségtalálkozó meghirdetve. Az Osonó színészei köré egy-egy csapat fiatal szerveződik, ezer kérdéssel bombáznak. Egy lány arról számol be, mennyire megérintette őt egy jelenet, melyben egy fiú labdát kér az édesanyjától. A labda ugyan megérkezik valahonnan fentről, az égből, de az édesanya sehol sincsen, pedig az lenne a legfontosabb, hogy jelen legyünk egymás életében, – mondja. A valódi kommunikáció hiányát maguk is érzik, bár a hagyományos arab családi életben sokat beszélgetnek egymással a családtagok. Megerősítik, fordítás nélkül is pontosan érzékelték az előadás mondanóját. Szerették vizuális világát, a zenés részeket, a csendeket és a csapat játékának erejét, illetve azt, hogy reális társadalmi kérdéseket mutattunk fel. E találkozások hozzásegítenek, hogy elkezdjük lebontani otthonról hozott előítéleteinket, – vallja a rendező, és bár száznál több városban játszottak eddig, ilyen odaadó érdeklődést még nem tapasztaltak.

Iránymutató kulturális szerepe van a műkedvelő színháznak, – vallja Patrick Schoeinstein, a Francia Amatőr Színházi Federáció elnöke, aki

vel a fesztivál díszbédén találkozunk. Véleménye szerint az amatőr színház elsősorban közösségformáló. Manapság mind kevesebb példát látni a valódi párbeszédre, a közös gondolkodásra, pedig az együtt létrehozott kulturális cselekvésnek van reális ereje. Úgy véli, egy napon az amatőrök fogják eldönteni a színház irányát. Olyan előadásokban hisz, amelyek igazolják jelenlétünket a világban, s megérintheik a közönséget. A néző valódi élményre vágyik, függetlenül attól, hogy amatőr vagy hivatásos előadást lát.

Pezsgés és együttműködés Az óceánhoz és a fővároshoz, Rabat-hoz is közel fekszik Kenitra, a fiatal várost francia telepések alapították. Vendéglátóink, Jedouani Rachid és Sassi Youseff, negyvenes éveikben járó színházi rendezők. Együtt végezték el a Színházművészeti Akadémiát, majd megalapították a fiatal társulatot, az Espace Théâtral-t. Egyfajta közösségi vállalkozásnak érzik, melyben a színház összekovácsoló erőként és tanulási területként működik. Erről mesélnek, s hogy a marokkói repertoár-színházak a francia kultúrából örökölt akadémiai stílust és a vaudeville műfaj hagyományait örögbítik, a nézők a könnyebb,

Az Osonó színészei köré egy-egy csapat fiatal szerveződik, ezer kérdéssel bombáznak

szórakoztató műfajokat kedvelik, a klasszikus színház nem mindenki számára elérhető. A műkedvelőkre, a félamatőr társulatokra jellemző inkább a kísérletező kedv, a színházi kultúrák ötvözése. Tanulmányozzák a keleti színházat, a modern európai teatrológiai reformereket, mint Brook, Kantor, Grotowski. Az arab színjátszás gyökereinél jelen van a törzsi élet több dramatikus eleme is. Elmondják, létezik az olasz commedia dell'arte-hoz hasonló játékmód, ami egyfajta népi utca-színház. A kellemes tengerparti eseten, szakmai beszélgetésünk közben lassan az is világos lesz számunkra, hogy az asztalunknál ülő két színész családjánál leszünk elszállásolva. Ennek azért is örülünk, mert beláthatunk az igazi marokkói otthon életébe. Modern arab családi házhoz érkezünk, ahol több generáció él együtt. Természetes vendégszeretben és teljes odaadásban van részünk, a mosoly és a közlési vágy felülmúl minden nyelvi akadályt.

Kenitrában Európáról Az Osonó a helyi Francia Intézet kamarajellegű színházi terében játssza előadását, amihez alkalmazni kell a díszlet szobaszínházi változatát. Érthetetlen, hogy a szervezők hogyan késik le az előadás kezdését, és sok egyeztetett információ sem úgy valósul meg, ahogy kívánnánk, de próbáljuk annak betudni, hogy a kenitriai fesztivál első alkalommal jelentkezik, működtető ereje a hit, és nem a gyakorlatiasság. Sok néző szeme telik meg könnyel az előadás alatt. A végén ők is felszabadultan beszélnek élményeikről. Megtisztel jelenlétével a marokkói magyar nagykövet, Perényi János, és a Francia Intézet igazgatója, Christian Blaise. A nagykövet

A néző valódi élményre vágyik, függetlenül attól, hogy amatőr vagy hivatásos előadást lát

Őszinte
érelklődést,
nyitottságot
tapasztaltak
a háromszékiek

kiemeli az összhangot, a kompozíció és a használt eszközök egyszerűségét. Christian Blaise erőteljes kifejezéseket használó, intelligensen megrendezett, professzionális eladásként határozza meg az Osonó munkáját. – Ha a fiatal generáció ilyen sötét képet fest Romániáról, – mondja, – akkor ez döntő változást idézhetne elő. Nemcsak Romániát vagy Marokkót, hanem Franciaországot is egyre több lakója hagyja el, ami komoly problémákat vet fel Európa jövőjével kapcsolatosan. Meglepő a kritikai látásmód, amivel Európát jellemzi. Most azt érzi, az ő generációja kissé elrontotta azt az Európát, aminek a felépítéséért a szülei nemzedéke oly sokat tett. Újra a fiatalokon a sor, változtatni kell. A Kenitrában töltött pár nap közös színházi projektet eredményez: az Espace Theatral és az Osonó színészei, Fazakas Misi vezetésével egy hónapig dolgoznak együtt augusztusban.

Safi, a kultúra és a színház városa A fesztivált második alkalommal rendezi meg a regionális kulturális felügyelőség a Jossour Színházi Szövetséggel közösen „Safi, a színház és a művészetek városa” mottóval. Lahbib El Asfartól, a marokkói kulturális tárca Safi régióbeli képviselőjétől megtudjuk, a Jossour olyan amatőr egyesület, ami különböző kulturális kezdeményezések együttműködésében vállal szerepet. Fontosnak tartják, hogy a fesztivállal hozzájáruljanak a régió kulturális és művészi értékeinek fejlesztéséhez. Marokkóban ma több területen is fejlődés tapasztalható – ad magyarázatot a kulturális attasé csodálkozásunkra, hisz ritkán találkozunk azzal, hogy egy hét alatt egy országban három nemzetközi színházi találkozóra kerüljön sor.

Vendéglátóink a volt királyi rezidencián rendezik be a díszebédet, az orient stílusú palota ma múzeum. Ismét finomabbnál-finomabb ételeket fogyasztunk: párolt és nyers zöldségek gazdag tálja indítja a fogássort, majd zöld olajbogyós, citromos, turbolyás csirkét kóstolunk. Gyümölcs és illatos mentatea zárja a fogásokat. A tágas Művészetek Házában zajlik a fesztivál, melynek utolsó napján lépünk fel. A színpadról azt gondol-

juk, jól felszerelt, ám a díszletállítás során kiderül, sem hosszabbítót, sem létrát, sem seprűt nem tudnak biztosítani a szervezők, a légkondicionáló is elromlott, és bár sokan szeretnének segíteni, jobbnak látjuk saját felszerelésünkkel megoldani a helyzetet. A kellemetlenségek miatt otthon talán mindenki ingerülten mutogatna egymásra, de Afrikában ez nem jellemző. Mi is inkább derűsen reagálunk, és végtelenül hálásak vagyunk, hogy az óriási színpad tágas zsebei mellett titkos folyosón kinyitnak egy mosdót számunkra. Az afrikai nézői viselkedéskultúra már ismerős: eleven reakciók, minden jelenet után lelkes taps, sok mozgás, suttogás, telefonos fényképezés, zsiszegés. Mindezek mellett az előadás érzelmi és tartalmi mondanivalója eljut a közönséghez. Az egyiptomi Asala Group Színház doktorandusza, Ahmed Hany is gratulál, ők egy O'Neill pamflettel mutatkoztak be. A fiatal rendező szerint az Osonó előadása által felvetett kérdések globálisak, minden országban találkozni magára hagyott gyermekkel, felnőttel, szeretethiánnyal, rendszer által kiszolgáltatott emberrel, munkanélküliséggel, erőszakkal, reményvesztettséggel. – Újra kell gondolni magunkat ezek után, – mondja, – alkotóként érzékenynek maradnunk a világ gondjaira. Tükrözni, mint azt az előadás címében is használtuk. A casablancai Kulissza Színház tagjai is hosszan mesélnek magukról, és arról, milyen fontos, hogy a színház a lélekhez szóljon. E hangulatban szívesen kapcsolódunk be az épület előtt spontán kialakult utcai zenélésbe.

Utána egy helyi társulat előadását láthatjuk. Egy házaspár életének stációi bontakoznak ki, akik különböző szimbolikus alakok kísértésének kell ellenálljanak, végül, haláluk előtt, a mindenkori vallási törvények megtartására biztatják a túlélőket. A közönség hosszan tapsol, virággal jutalmazza kedvenceit. A fesztivált a látott előadások pillanatait egybe komponáló kollázs zárja, majd egy jó ritmusú helyi együttes koncertjét hallgatjuk meg. Lábaikban elindul a ritmus, a székek alatt dobolunk, táncra csak azért nem perdülünk, mert tiszteletben tartjuk, hogy Afrikában ezt sokkal több szemérem övezi.

A Sacher-torta keserű íze

A Neoplanta lehetne egy bolygó, ahol a földi életből kiábrándultak új életet kezdenének, és jövátelhetnének mindent, amit ezen a sárgolyón elkövettek. A Neoplanta azonban nem a jövő ígéretével kecsegtető másik égitest, nagyon is evilági hely, Újvidék latin neve, amelyet a magyar, szerb, német városalapítóknek adományozott 1748-ban Mária Terézia. A kérelmezők szabad királyi város címet vásároltak a császárnőtől, hogy a Duna partján új várost alapítsanak. Mindent kitaláltak, elterveztek, mindenről megegyeztek, csak a névről feledkeztek meg. Mária Terézia ajándéka tehát ez a furcsa bolygónév, alattvalóit arra biztatta, az új települést, Neoplantát ki-ki saját nyelvén nevezze Novi Sadnak, Újvidéknek vagy éppen Neusatznak.

Lehet-e közös akarattal, befektetéssel, mégis külön-külön nyelvvel, elképzelésekkel, történetekkel, perspektívákkal otthont teremteni? Hogyan és milyen feltételekkel működtethető a közös nevező? A Neoplanta a lehetőségeket és a lehetetlenségeket veszi számba, ehhez egy sajátos műfajt is választ: a városregényt. Végel írt már esszénaplót (*Wittgenstein szövőszéke*, 1995), esszéregényt (*Exterritórium*, 2000), naplóregényt (*Bűnhődés*, 2012). Programszerűen keresi a műfajbővítés lehetőségeit, eszközeit. Munkáiban találkozunk az esszé és a jól konstruált fikció, a vallomás és a tényirodalom ezekben a szövegekben, kiegészítik, erősítik egymást.

A „városregény” nem saját műfaj, a kortárs irodalom különösen kedveli (a legfrissebb hasonló munka Szilasi László *Harmadik hídja Szegedről*): a szimbolikus eszközökkel jól megjeleníthető lokális, mikrovilágon át nyitnak ezek a művek rálátást általános helyzetekre, tartalmakra. Ez a kötet is él ezekkel a szimbolikus lehetőségekkel, kiemelt helyszíne például a Dornstädter cukrászda, a polgárosodás tere, a helyi elitváltások csatamezeje, ahol az egymást követő rendszerektől függően, mely vezérnek a portréja van

kint a falon: egy dolog (majdnem) állandó, a Sacher-torta íze. A cukrászdába betérők történetét, az elegáns kávézásoktól és süteményezésektől a csoportos erőszak tetthelyéig (minden elért ennek a műintézménynek a falai között) több szemszögből ismerhetjük meg.

Végel két narrátora, a szerb fiákeres Lazo Pavletic, és a névtelen magyar mesélő szövi egymásba családtörténeteit, amelyek kiegészítik, ellenpontozzák egymást. A struktúra is hasonló ahhoz, amit Szilasi kínál: a Harmadik hídban a szegedi hajléktalanok egy napos sétáját követhetjük, itt Pavletic visz végig a városon, miközben felelevenednek a különböző korszakváltások eseményei a városalapítástól az 1918-as szerb bevonuláson át, a Horthy korszakig, a Tito korszakig, majd a Tito éra végéig. A felvillanó családi epizódok lazítják a kronológiát, de egységesítik a várostörténetet: párhuzamosan követhetjük a város betoklásáért folytatott harcokat, és azok következményeit. Egymás mellett állnak az egymásnak ellentmondó, egymást kioltó vágyak, az egymásról alkotott (ellenség) képek. Esendő, borzasztó, tragikus tájkép csaták után. A saját otthon, a saját város utáni kollektív vágy retentete ez a kötet, de mégsem a re-

ménytelséggé. „Az a haza, drága fiacskám, ahol van esélyed helytállni. Persze addig, amíg jól érzed magad. Amíg nem érzed veszélyeztetettnak magad. Ha másképp alakul, akkor összecsomagolod a cókémódot, és keresel egy másik hazát” – magyarázza magyar útítársának a szerb Pavletic. Ez a mondat egy a „hazátlanság” történelmi stigmájához szokott erdélyi olvasó számára mégiscsak biztató, legalábbis intő üzenet. Neoplanta története arról szól, hogy nem mindig volt esély összecsomagolni a cókémódot, nem mindig volt esély másik hazát keresni. Hogy volt idő, amikor a meglékelte jeges Dunába lőtték azt, aki számára már nem volt hely az oly szeretett városban.

Lehet Neoplanta egy másik bolygó, egy másik város, ahol a különböző nyelvek mégis lefordíthatóak, az idegen szavaknak mégis van ismerős üzenete. Ehhez azonban az eddigi igenségek történetét és következményeit kell látni és érteni. Ezt teszi lehetővé ez a város-világregény a be nem váltott ígéret földjéről.

VÉGEL LÁSZLÓ: *Neoplanta, avagy az ígéret földje. Városregény*. Noran Libro, Budapest, 2013

PARÁSZKA BORÓKA

Neoplanta története arról szól, hogy nem mindig volt esély összecsomagolni a cókémódot, nem mindig volt esély másik hazát keresni

vasárnap, június 29-én este 7 órakor
a Kolozsvári Állami Magyar Színház nagytermében

ŐSBEMUTATÓ

Stephanie Robinson & Theodore Shank

SERENA IN X-TREMIS a musical fable

Rendező: **Albu István**

Serena: **Sigmond Rita**; Boston: **Vatány Zsolt**; Nick: **Laczkó Vass Róbert**;
Pop: **Váta Loránd**; Egy lábú, Örmester: **Marosán Csaba**

Kar: **Árus Péter, Budizsa Evelyn, Demeter Helga, Fodor Alain Leonard,**
Jerovszky Timea, Major Ágota, Mostis Gergő, Szucher Ágnes

Zenekar: **Loose Neckties Society**

(Balla Szabolcs, Bodor Balázs, Enyed Károly, Farkas Loránd, Kondrát Csaba, Viola Gábor)

Dramaturg: **Vajna Noémi**; Díszlettervező: **Tenkei Tibor**;

Jelmeztervező: **Bocskai Gyopár**; Koreográfus: **Gyenes Ildikó**;

Videó: **Kerekes Zsolt**; Ügyelő: **Györffy Zsolt**